

Versierde terra sigillata van Elewijt 2 (gem. Zemst, prov. Brabant)

Michel Vanderhoeven & Stéphane Vandenberghe

1 Inleiding

In 1953 - thans veertig jaar geleden - publiceerden F. Vaes en J. Mertens een artikel omtrent de terra sigillata van Elewijt, een vrij belangrijke Romeinse *vicus* nabij Mechelen¹. Ondertussen werd deze Brabantse gemeente geregeld bezocht door enige amateur-archeologen die er op meerdere plaatsen langsheen de Waverse Baan allerhande gallo-romeinse *archaeologica* opgroeven, waaronder zowel versierde als onversierde *terra sigillata*. Gezien het aantal van de sinds 1953 ontdekte TS-scherven vrij groot was geworden en het eerste lot zelfs overtrof (141 scherven), rees stilaan de idee om een vervolg of tweede deel te schrijven op de studie van Vaes en Mertens, die 122 TS-scherven omvatte.

Alhoewel wij volledigheid nastreefden, ontglipten ons enige fragmenten waarvan de huidige bewaarplaats niet meer achterhaald kon worden. Bovendien werden vrij kleine scherven met eierlijst niet opgenomen omdat ze niet relevant waren, of omdat de identifikatie onmogelijk bleek. Zoals met de door F. Vaes en J. Mertens gepubliceerde scherven eveneens het geval is, bevindt het in deze studie bestudeerde en afgebeelde TS-materiaal zich in verschillende privé-verzamelingen. Het betreft, in alfabetische volgorde, de collectie Mevr. P. Claes te Ukkel, T. Kardux te Eppegem, de Pastorie van Elewijt, F. Vandenberghe te Mechelen, St. Vandenberghe te Brugge, J. Verbist te

Elewijt en R. Walter te Anderlecht. Enkele tijdens een noodonderzoek in 1989-1991 door het IAP opgegraven scherven, worden in het vondstendepôt van deze instelling bewaard². Wij danken van harte al de hoger vernoemde personen voor de bereidwillige medewerking en de toelating tot het bekendmaken via deze publikatie.

Een oprecht woord van dank gaat ook naar Mevr. Bea D'Hoogh die de verzorgde tekeningen op ware grootte maakte van iedere TS-scherf.

2 Beschrijving

2.1 ZUID-GALLIË

2.1.1 *Vorm Drag. 29*

1 (Verzameling Vandenberghe). Bovenfries ingedeeld in panelen. Lancetvormige bladeren alterneren met dieren. Geit n.r. (Oswald 1936/37, 1828) achtervolgd door een leeuw of hond. - Claudius-Nero.

2 (Verzameling Kardux) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Panter met druiventros (Oswald 1936/37, 1573; Knorr 1919, pl. 52: 3 en pl. 95: F). Zelfde stijl als Haalebos 1977, pl. 31: 11. - Claudius-Nero.

3 (Verzameling Kardux, K.19b) Bovenfries versierd met een rankornament; spiraal eindigend op een rozet (Mary 1967, pl. 8: 14) met driedelig blad (Mary 1967, pl. 5: 17 en pl. 7: 27;

1 Vaes & Mertens 1953.

2 Van Impe & De Buyser 1990



1 *Terra sigillata* van Zuid-Gallië. Drag. 29. Sch. 2:3.

South Gaulish ware: form Drag. 29. Scale 2:3.

Knorr 1919, pl. 90: F; Knorr 1952, pl. 26: A). Zelfde stijl als Mary 1967, pl. 7: 27. - Claudius-Nero.

4 (Verzameling Walter, E4/1405) Onderfries gevuld met golvende ranken met rankenknoop (Knorr 1919, pl. 45: 37) en getande bladeren (Knorr 1919, pl. 52: 33 en pl. 98: A) en bloesem (Knorr 1919, pl. 52: 21 en afb. 23). - Claudius-Nero.

5 (Verzameling Vandenberghe) Bovenfries versierd met een rankornament en zesledig bladje (Knorr 1919, afb. 12; Mary 1967, pl. 7: 23 en Vanderhoeven 1976, pl. 38: 271). Zelfde versiering als Mary 1967, pl. 7: 23 en Knorr 1919, pl. 64: H. - Nero.

6 (Verzameling Walter, 1567) Bovenfries met vierledig blad (Knorr 1919, afb. 7; Mary 1967, pl. 6: 4 en pl. 10: 15; Vanderhoeven 1975, pl. 17: 195). Onderfries met rankornament en bladeren (vgl. Mary 1967, pl. 2: 16 en Knorr 1919, afb. 9). - Nero.

7 (Verzameling Kardux, K.20.b) Bovenfries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen; jacht-scène - hond n.r. (Knorr 1919, pl. 32: 10; Mary 1967, pl. 5: 2 en Oswald 1936/37, 1968), grotere hond n.r. (Knorr 1919, pl. 82: B; Knorr 1952, pl. 17: A en Oswald 1936/37, 1921) en hert (Oswald 1936/37, 1742A). Geïmbriceerde bladeren (Knorr 1952, pl. 44: C; Knorr 1919, pl. 21: B). - Nero.

8 (Verzameling Walter, E4/2743) Onderfries is gevuld met grote golvende ranken en versierd met hartvormige getande bladeren (Knorr 1919, pl. 68: 15 en pl. 80: 5; Vanderhoeven 1978, pl. 76: 619) en bloesems (Knorr 1919, afb. 10). In het veld vogeltje n.l. (Oswald 1936/37, 2285A). - Nero.

9 (Verzameling Kardux, K.31b) Bovenfries met golvende rank en spiraal eindigend op een rozet. Driedelig blad (Knorr 1919, pl. 24: C en Mary 1967, pl. 15: 1). Zelfde stijl als Knorr 1919, pl. 24: C. - Nero.

10 (Verzameling Walter) Bovenfries met golvende rank en een spiraal eindigend op een rozetje. Driedelig blad (Knorr 1919, pl. 24: C en Mary 1967, pl. 15: 1). - Nero.

11 (Verzameling Walter, E4/2244) Onderfries versierd met brede golvende ranken en blad (Knorr 1919, afb. 48 en pl. 8: 21). - Nero.

12 (Verzameling Kardux, K.7b) Bovenfries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Geïmbriceerde bladeren (Knorr 1919, pl. 5: A; Vanderhoeven 1976, pl. 41: 300, 302). Medaillon (Mary 1967, pl. 15: 7; Knorr 1919, pl. 22: 20); rozet (Knorr 1919, pl. 78: B; Knorr 1952, pl. 2; Mary 1967, pl. 4: 21); vogel n.l. (Knorr 1952, pl. 67: B; Knorr 1919, afb. 39) en vogel n.l. (Oswald 1936/37, 228⁶). Onderfries in zonen verdeeld. Krans van bladeren (Mary 1967, pl. 17: 7 en pl. 15: 20). Krans van festoenen (Mary 1967, pl. 17: 4; Vanderhoeven 1976, pl. 51: 383); tussen de festoenen stampers (Mary 1967, pl. 17: 4; Vanderhoeven 1976, pl. 51: 383). Vogel n.l. (Mary 1967, pl. 11: 17). Vogel n.l. en n.r. (Mary 1967, pl. 19: 9). Afsluitkrans van rozetjes. - Nero.

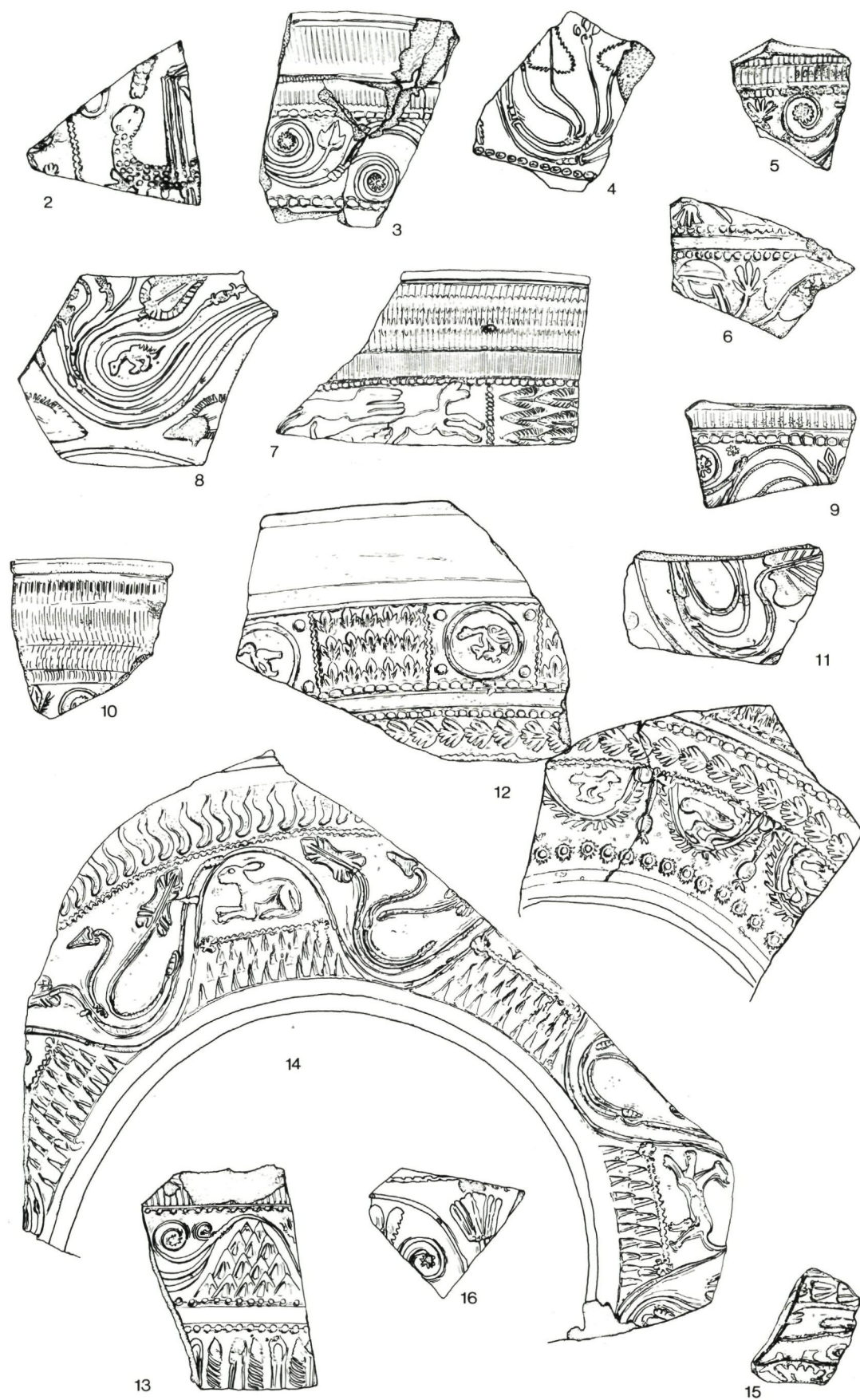
13 (Verzameling Walter, E4/1404) Bovenfries met golvende ranken en geïmbriceerde bladeren (vgl. Knorr 1919, pl. 96: C; Mary 1967, pl. 16: 15; Haalebos 1977, pl. 32: 18). De onderfries is versierd met gladde en getorseerde ribben (Knorr 1919, pl. 66: J; Mary 1967, pl. 9: 13). - Nero.

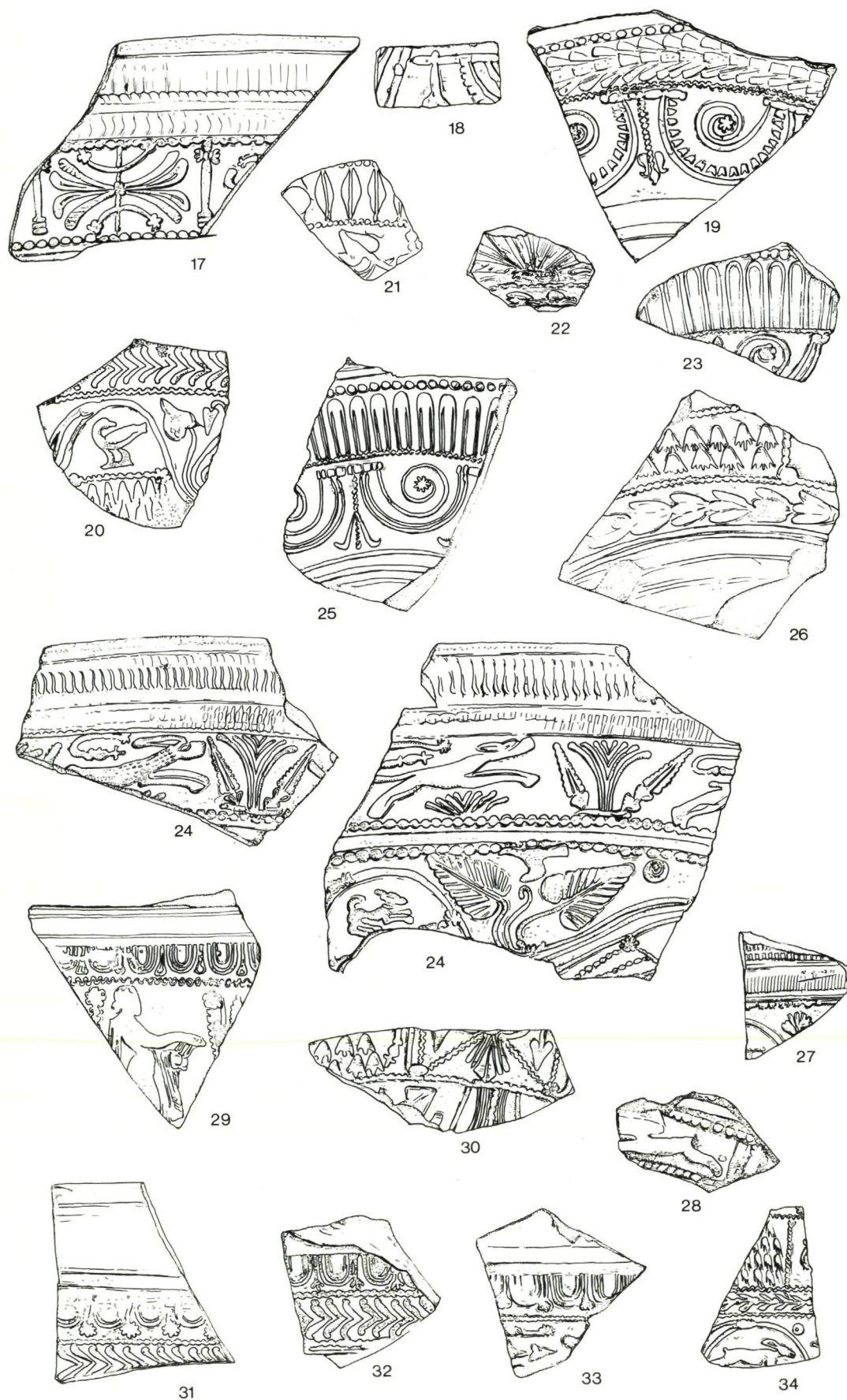
14 (Verzameling Kardux, K.1b) Onderfries verdeeld in zones. Krans van S-vormige motieven (Knorr 1919, pl. 59: A en pl. 69: B; Mary 1967, pl. 23: 1). Golvende ranken met bladeren (Knorr 1919, pl. 27: 7; Knorr 1912, pl. IV: 2). Haas n.l. (Oswald 1936/37, 2104; Knorr 1912, pl. IV: 2) en panter n.l. (Oswald 1936/37, 1573A). Vergelijk de versiering met Knorr 1912, pl. IV: 2. - Nero.

15 (Verzameling Kardux, K.62b) Onderfries ingedeeld in zones. Krans van driedelige bladeren (Knorr 1919, pl. 78: B). Haas n.r. (Knorr 1919, afb. 47) en grasbundel (Knorr 1919, afb.

2 *Terra sigillata van Zuid-Gallië: Drag. 29. Sch. 2:3.*

South Gaulish Samian ware: form Drag. 29. Scale 2:3.





3 *Terra sigillata* van Zuid-Gallië: Drag. 29 (17-28), Drag. 30 (29) en Drag. 37 (30-34). Sch. 2:3. South Gaulish samian ware: form Drag. 29 (17-28), Drag. 30 (29) and Drag. 37 (30-34). Scale 2:3.

12, Müller 1958, pl. 2: 26). Vergelijk de versiering met Mary 1967, pl. 23: 8. - Nero-Vespasianus.

16 (Verzameling Walter, E4/922) Groot medaillon en drieledig blad (Knorr 1919, afb. 12); zesledig blad (Knorr 1919, pl. 33: 2 en pl. 43: d; Vanderhoeven 1976, pl. 51: 382). - Nero-Vespasianus.

17 (Verzameling Walter, E4/2116) Bovenfries ingedeeld in metopen door gladde staven. Zelfde stijl als Knorr 1919, afb. 47 en zelfde versiering als Knorr 1919, pl. 27; Knorr 1912, pl. II: 4 en Vanderhoeven 1978, pl. 86: 718. - Vespasianus.

18 (Verzameling Kardux, K.42b) Golvende rank en geribde festoen (Mary 1967, pl. 23: 7; Knorr 1919, pl. 55: K). - Vespasianus.

19 (Verzameling Walter, 1963) Onderfries ingedeeld in zones. Bovenzone gevuld met een fries van drieledige bladeren (Müller 1968, pl. 3: 46). De tweede zone is gevuld met een fries van festoenen met een spiraal eindigend op een rozet. Tussen de festoenen zigzaglijn met een dyclitra (Knorr 1919, afb. 10, Knorr 1912, pl. II: 4). - Vespasianus.

20 (Verzameling Kardux, K.24b) Onderfries ingedeeld in zones. Krans van V-vormige bladeren (Knorr 1919, pl. 55: B; pl. 69: B en pl. 73: A; Knorr 1912, pl. II: 10 en Knorr 1952, pl. 25: C-D). Rankornament met klein hartvormig blad (Knorr 1919, pl. 17: 22; pl. 27: 8 en pl. 57: 15) en groter hartvormig blad (Knorr 1919, pl. 54: 33). Vogel (Knorr 1952, pl. 25: B; Knorr 1919, pl. 69: B) en geïmbriceerde bladeren (Knorr 1952, pl. 25: A). Vergelijk de stijl met Knorr 1952, pl. 25: E, A en Knorr 1919, pl. 69: B. - Vespasianus.

21 (Verzameling Walter, 2729) De onderfries is ingedeeld in zones. Bovenzone is gevuld met een fries van lancetvormige bladeren (Knorr 1919, pl. 63: B en pl. 69: D; Mary 1967, pl. 16: 9). In de onderzone blad met slurf (Knorr 1919, pl. 24: 8 en pl. 54: 21; Knorr 1912, pl. 7: 2, 4; Mary 1967, pl. 21: 3). - Vespasianus.

22 (Verzameling Kardux, K.46b) Onderfries ingedeeld in zones. Grasbundel (Knorr 1919, pl. 18: D; Knorr 1912, pl. 18: 2, 3; Mary 1967, pl. 24: 19). - Vespasianus.

23 (Verzameling Vandenbergh) Onderfries in twee zones verdeeld. Bovenzone met ribben (Knorr 1919, pl. 10: A; Mary 1967, pl. 13: 22). Onderzone gevuld met festoenen gevuld met een spiraal eindigend op een rozetje. Zelfde versiering als Vanderhoeven 1977, pl. VIII: 91. - Vespasianus.

24 (Verzameling Claes, EL.50.101) Bovenfries met vrije stijlversiering. Haas n.r. (Oswald 1936/37, 2072) en hond (Oswald 1936/37, 1923). Boven de dieren een bloesem (Knorr 1919, afb. 10). Onder de dieren een grasbundel (Knorr 1919, afb. 10 en pl. 83: E). Tussen hen een struik (Knorr 1919, pl. 83: E). Vergelijk de versiering met Knorr 1919, pl. 83: E en Knorr 1912, pl. VI: 13. Onderfries is versierd met golvende ranken gevuld met bladeren (Knorr 1919, afb. 36; Knorr 1912, pl. XXI: 1-10) en vogeltje n.l. (Oswald 1936/37, 2262). Hond n.r. (Oswald 1936/37, 1967). Stijl verwant met VITALIS. - Vespasianus.

25 (Verzameling Claes, EL.50.113) Onderfries is in twee zones verdeeld. De bovenzone is gevuld met een ribbenversiering (Knorr 1919, pl. 10: A; Mary 1967, pl. 13: 22). Onderzone is versierd met een krans van festoenen (Knorr 1912, pl. V: 16) met een spiraal eindigend op een rozetje. Drieledig blad (Knorr 1912, pl. XI: 9). Vergelijk de versiering met Vanderhoeven 1977, pl. VIII: 91 en Knorr 1912, pl. V: 3. - Vespasianus.

26 (Verzameling Walter) Onderfries verdeeld in panelen door zigzaglijnen. Geïmbriceerde bladeren en afsluitkrans van drieledige bladeren. - Vespasianus.

27 (Verzameling Kardux, K.30b) Bovenfries met golvende rankenblad (Knorr 1912, pl. XX: 9). - Vespasianus.

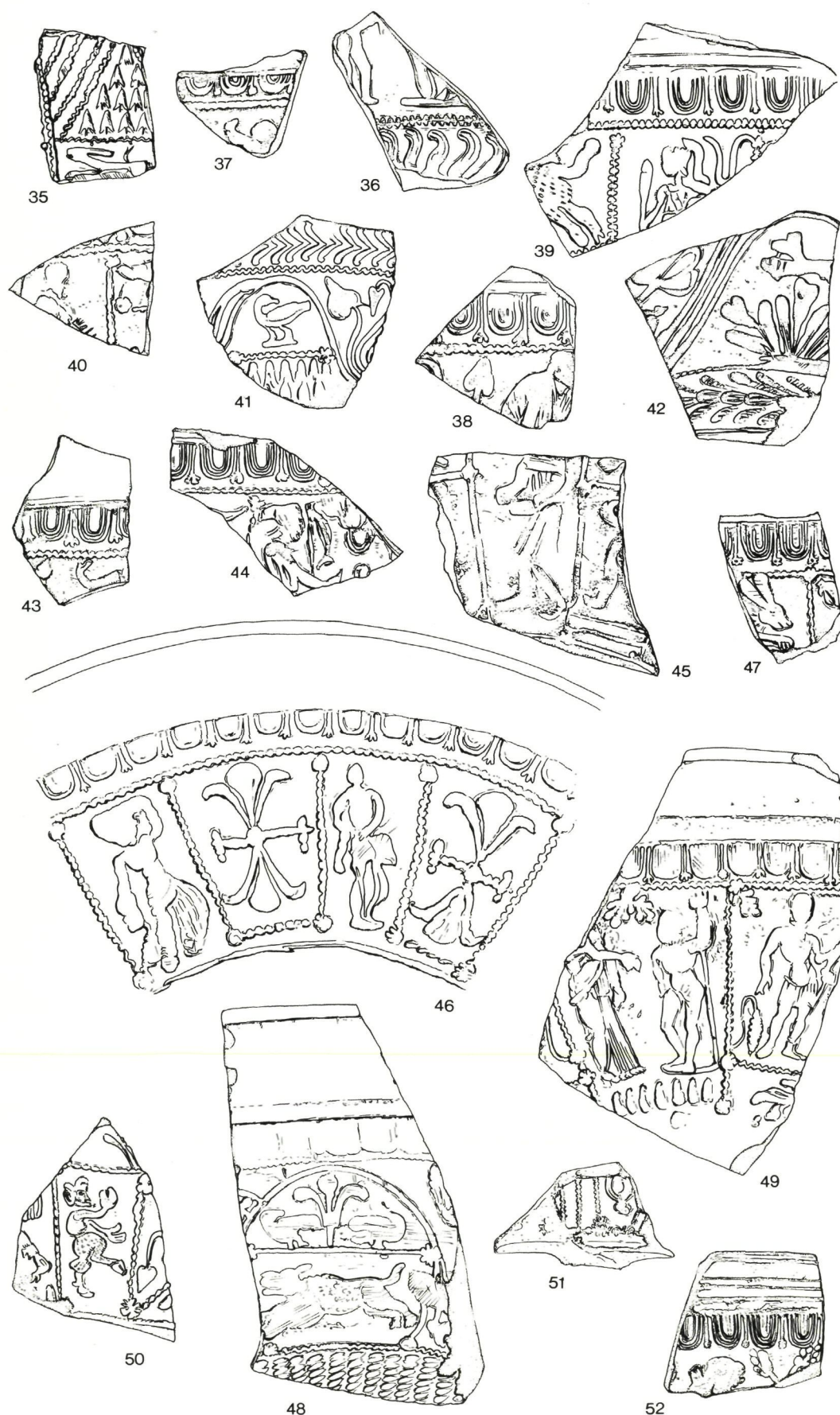
28 (I.A.P., 89.EL. 17) Onderfries in metopen verdeeld. Konijn n.l. (Knorr 1919, pl. 67: 9 en pl. 83: 6; Oswald 1936/37, 2129). - Vespasianus.

2.1.2 *Vorm Drag. 30*

29 (Verzameling Kardux, K.10b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven en tussenstaafje eindigend op een rozet. Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Man n.r. (variante van Oswald 1936/37, 891; Knorr 1910, pl. III: 11; Knorr 1905, pl. IX: 14). - Domitianus.

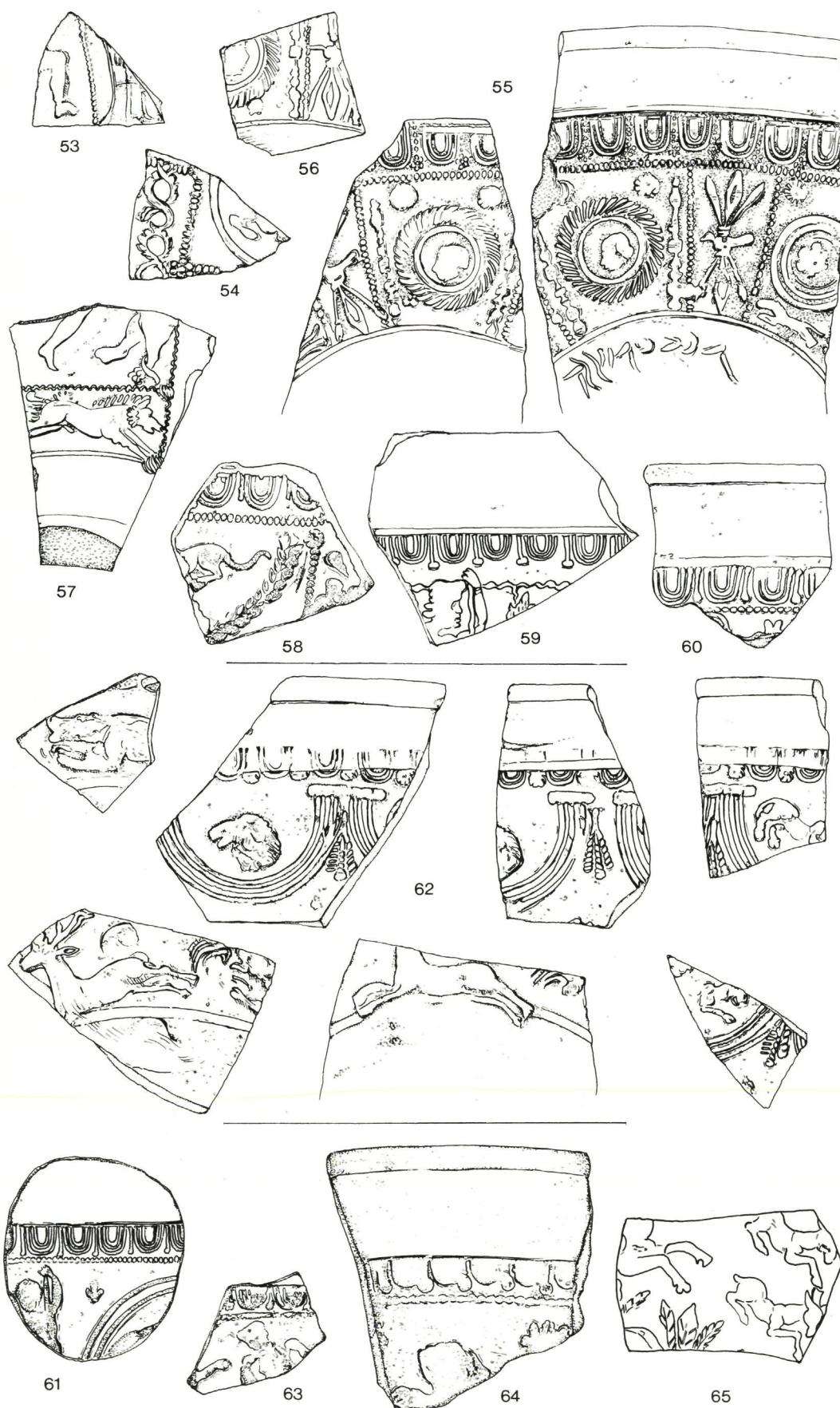
2.1.3 *Vorm Drag. 37*

30 (Verzameling Walter, EA/1403) De versiering is verdeeld in zones. Geïmbriceerde bladeren (Mary 1967, pl. 19: 7; Müller 1968, pl. 2: 14a). St.-Andreaskruis met hartvormige bladeren (Mary 1967, pl. 26: 1) en zesledig blad (Mary 1967, pl. 17: 21; Knorr 1919, pl. 33: 2; pl. 43: 8 en pl. 54: 17). Krans van festoenen met pijlvormig blad (Knorr 1912, pl. VII: 8; Vanderhoeven 1976, pl. 52: 388) en bloesem (Knorr 1919, pl. 74: D). - Vespasianus.



4 *Terra sigillata* van Zuid-Gallië: Drag. 37 (35-50, Déch. 64 (51) en Knorr 78 (52). Sch. 2:3. South Gaulish Samian ware: forms Drag. 37 (35-50), Déch. 64 (51) and Knorr 78 (52). Scale 2:3.

- 31 (Verzameling Walter, E4/915) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een rozet. Krans van dubbelblaadjes (Knorr 1919, afb. 6; Mary 1967, pl. 21: 17; Vanderhoeven 1978, pl. 81: 665). - Vespasianus.
- 32 (Verzameling Kardux, K.48b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Krans van dubbelblaadjes (Knorr 1919, afb. 6; Mary 1967, pl. 21: 17; Vanderhoeven 1978, pl. 81: 665). - Vespasianus.
- 33 (Verzameling Claes, EL.50.116) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Hartvormig blaadje (Vanderhoeven 1978, pl. 92: 782; Vanderhoeven 1977, pl. VIII: 100). - Vespasianus.
- 34 (Verzameling Claes, EL.50.118) Fries ingedeeld in panelen door zigzaglijnen. Krans van blaadjes (cf. Vanderhoeven 1978, pl. 80: 659). - Vespasianus.
- 35 (Verzameling Walter, 2728) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Haas (Oswald 1936/37, 2129) en geïmbriceerde bladeren (Knorr 1919, pl. 22: A en pl. 68). Zelfde stijl als Knorr 1919, pl. 28: C. - Flavii.
- 36 (Verzameling Claes, EL.50.112) Fries ingedeeld in zones. Krans van S-vormige motieven (Müller 1968, pl. 2: 21; Knorr 1912, pl. II: 2). - Flavii.
- 37 (Verzameling Vandenbergh) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast. Mannetje n.l. (Mary 1967, pl. 27: 11; Oswald 1936/37, 646). - Flavii.
- 38 (Verzameling Walter, E41/2245) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Hartvormig blad (Knorr 1919, pl. 19: 1; Knorr 1912, pl. XVIII: 8); man n.r. - Flavii.
- 39 (Verzameling Claes, EL.50.110) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Ever n.l. (Oswald 1936/37, 1670; Knorr 1912a, pl. XII: 4) en Athena n.l. (Oswald 1936/37, 131A; Müller 1968, pl. 1: 15; Knorr 1912a, pl. XII: 4). - Flavii.
- 40 (Verzameling Claes, EL.51.127) Indeling in metopen door zigzaglijnen. Man n.r. (Knorr 1912, pl. XXVIII: 2; Vanderhoeven 1978, pl. 92: 781). - Flavii.
- 41 (Verzameling Walter) Onderfries in zones ingedeeld. Krans van V-vormige blaadjes (Knorr 1919, pl. 83: 18). Rankornament met hartvormig blad (Knorr 1919, pl. 43: F en pl. 55: B; Knorr 1912, pl. II: 9, 10). Vogeltje n.l. (Knorr 1919, pl. 19: 18 en pl. 69: 18). Geïmbriceerde bladeren (Knorr 1919, pl. 69: B en pl. 96: C). - Flavii.
- 42 (Verzameling Vandenbergh, nr. 1) Rankornament met blad (Knorr 1919, pl. 56: 16 en pl. 59: 12), struik gevormd door drieledige bladeren (Knorr 1919, pl. 57: G, H en pl. 68; Knorr 1912, pl. XX: 2). Krans van drieledige bladeren (Knorr 1919, pl. 57: 12 en Müller 1968, pl. 2: 31). - Flavii.
- 43 (Verzameling Vandenbergh, nr. 3) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en rechts aanleunende tussenstaaf, eindigend op een drieledige kwast. Vogeltje n.l. (Knorr 1919, pl. 16: 9 en pl. 28: 4; Oswald 1936/37, 2293). - Flavii.
- 44 (Verzameling Claes, EL.50.117) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Diana n.r. (Oswald 1936/37, 104; Knorr 1919, pl. 29: 1; Knorr 1912, pl. XVI: 13; Müller 1968, pl. 2: 26); hartvormig blad (Knorr 1919, pl. 57: 15; Müller 1968, pl. 2: 28). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 2: 28. - Domitianus.
- 45 (Verzameling Claes, EL.51.133) De fries is ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Man n.l. (Knorr 1919, fig. 50; Knorr 1912, pl. XVIII: 9; Vanderhoeven 1978, pl. 92: 784). Kleine sater (Oswald 1936/37, 646; Knorr 1912, pl. XXI: 1). - Domitianus.
- 46 (I.A.P., 91.EL.57). Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een drieledige kwast. Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Menade Knorr 1907, pl. XII: 2; Oswald 1936/37, groter als 371). Drieledig blad (Knorr 1919, afb. 47 en pl. 57: 10; Knorr 1912, pl. XXV: 5). Hercules n.r. (Oswald 1936/37, 754). - Domitianus.
- 47 (Verzameling Claes, EL.51.121) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een rozet. De fries is ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Haas n.r. (Oswald 1936/37, 2056; Müller 1968, pl. 4: 62); bloesem (Müller 1968, pl. 3: 52; Knorr 1919, pl. 53: 13). - Domitianus-Nerva.
- 48 (Verzameling Kardux, K.12b) Afgesloten Eierlijst. Fries met golvende rank. Drieledig blad (Mary 1967, pl. 27: 11; Knorr 1912, pl. XI: 1; Knorr 1910, pl. V: 6) met vogel n.l. (Knorr 1919, pl. 16: 9; Oswald 1936/37, 2293) en vogel n.r. (Knorr 1919, pl. 16: 10; Oswald 1936/37, 2248).



5 *Terra sigillata* van
Midden-Gallië: Drag. 37.
Sch. 2:3.
Central Gaulish Samian ware:
form Drag. 37. Scale 2:3.

Hondn.l. (Mary 1967, pl. 28:1; kleiner als Oswald 1936/37, 1994). Aflsuitkrans van getorseerde tongen (Knorr 1910, pl. II: 3; Knorr 1952, pl. 62: D). - Domitianus-Nerva.

49 (Verzameling Claes, EL.51.134) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een driedelige kwast. Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Krijger n.r. Müller 1968, pl. 4: 56) en vogel n.l. (Oswald 1936/37, 2249). - Domitianus-Nerva.

50 (Verzameling Claes, EL.50.119) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Pan n.r. (Oswald 1936/37, 722) en man n.l. (Oswald 1936/37, 883). - Domitianus-Nerva.

2.1.4 *Vorm Déch. 64*

51 (Verzameling Vandenberghe, LV/28.5.81) Fries ingedeeld in metopen door parelrij. Blad (Knorr 1919, pl. 66: B). - Vespasianus.

2.1.5 *Vorm Knorr 78*

52 (Verzameling Kardux, K.37b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, het rechts aanleunend tussenstaafje eindigt op een bolletje (Knorr 1912, pl. XIII: 13). Wandversiering in vrije stijl. Bomen met winddruiwentrossen (Knorr 1952, pl. 28: E,F; Knorr 1912, pl. XII: 21). Waarschijnlijk van GERMANVS. - Vespasianus.

2.2 MIDDEN-GALLIË

Al de volgende beschreven scherven behoren tot de vorm Drag. 37.

53 (Verzameling Walter, 1152) Indeling van de versiering in metopen. Driepikkel (Stanfield-Simpson 1958, pl. 42: 490; Schönberger-Simon 1966, afb. 3: 130). - Eerste kwart 2de eeuw.

54 (Verzameling Claes, EL.51.126) Indeling van de versiering in metopen door parelrij met sterretjes (Stanfield-Simpson 1958, afb. 9: 7). Getorseerde snoer (Stanfield-Simpson 1958, pl. 31: 368 en afb. 9: 20; Vanderhoeven 1974, pl. 2: 9). Haas n.r. (waarschijnlijk Stanfield-Simpson 1958, pl. 29: 353). Stijl van MEDETVS-RANTO. - Eerste kwart 2de eeuw..

55 (Verzameling Kardux, K.3b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend gepunteerd tussenstaafje eindigend op een sterretje (Stanfield-Simpson 1958, afb. 21). De fries is in metopen ingedeeld door parelrij. Dubbelmedaillon (Stanfield-Simpson, 1958, pl.

80: 14) met hoofd (Stanfield-Simpson 1958, afb. 79: 3). Aan beide zijden een staaf (Stanfield-Simpson 1958, afb. 21: 9). De tweede metoop is gevuld met twee driedelige bladeren (Stanfield-Simpson 1958, pl. 80: 13, 14) met in het midden een vogeltje (Stanfield-Simpson 1958, pl. 81: 13, 14). In de derde metoop een dubbel medaillon (Stanfield-Simpson 1958, pl. 79: 3). Onder de versiering de stempel in cursief ACAVNISSA. - Tweede kwart 2de eeuw.

56 (I.A.P., 91.EL.6b) Versiering ingedeeld in metopen door parelrij. Dubbel medaillon (Stanfield-Simpson 1958, pl. 80: 14). Staaf (Stanfield-Simpson 1958, afb. 21: 9). De tweede metoop is gevuld met twee driedelige bladeren (Stanfield-Simpson 1958, pl. 80: 13, 14). ACAVNISSA. - Tweede kwart 2de eeuw.

57 (Verzameling Walter, 4778) Versiering ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Hercules met de leeuw (Oswald 1936/37, 796; Stanfield-Simpson 1958, pl. 74: 11, 12); ever (Oswald 1936/37, 1642; Stanfield-Simpson 1958, pl. 75: 15, 21, 22). - Tweede kwart 2de eeuw.

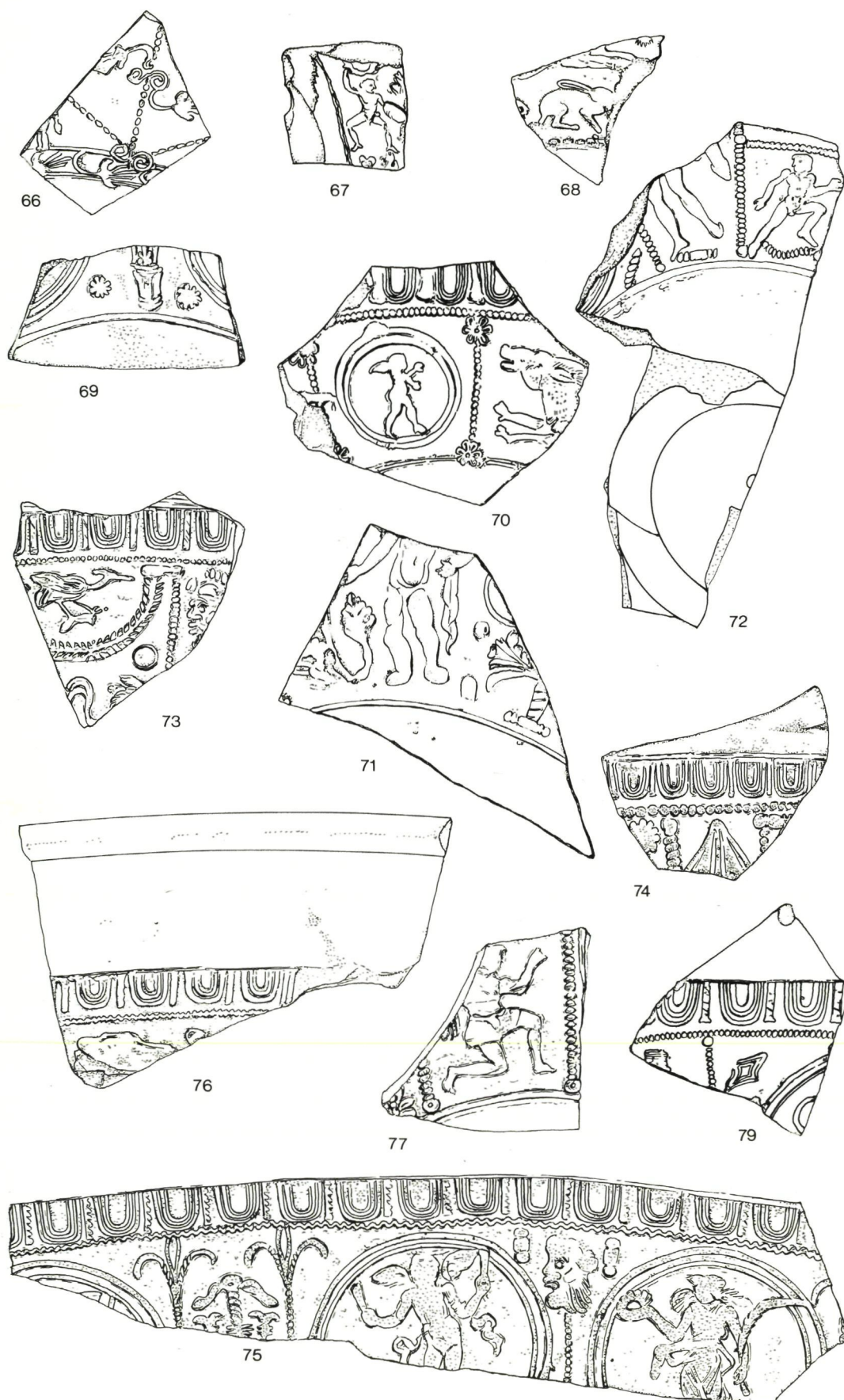
58 (Verzameling Kardux, K.32b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje. Fries ingedeeld in metopen door parelrij en sterretje. Festoen uit dubbelblaadjes (Stanfield-Simpson 1958, pl. 85: 9 en pl. 84: 2; Müller 1968, pl. 8: 160; Rogers 1974, F8) met leeuw n.l. (Oswald 1936/37, 1424). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 8: 160. - Tweede kwart 2de eeuw.

59 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast. Jupiter (waarschijnlijk Oswald 1936/37, 7). - Eerste helft 2de eeuw.

60 (Verzameling Vandenberghe, nr. 13) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en rechts aanleunende tussenstaaf, eindigend op een bolletje. Deel van een blad (Stanfield-Simpson 1958, pl. 94: 10). - Rond het midden van de 2de eeuw.

61 (Verzameling Vandenberghe, nr. 10) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en links aanleunende tussenstaaf. Dubbelmedaillon en krijger (Oswald 1936/37, 159). - Rond het midden van de 2de eeuw.

62 (Verzameling Vandenberghe, nr. 9) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en links aanleunende tussenstaaf eindigend op een kwast. Indeling van de versiering in zones. Festoen (Rogers 1974, F.25; Stanfield-Simpson 1958, pl. 75: 18) met hoofd van leeuw n.r. (Stanfield-Simpson 1958, pl. 74: 1) of panter n.r. (Oswald



6 *Terra sigillata* van
Midden-Gallië: Drag. 37.
Sch. 2:3.
Central Gaulish Samian ware:
form Drag. 37. Scale 2:3.

1936/37, 1518). Tussen de festoenen drieledig blad (Rogers 1974, G.37; Stanfield-Simpson 1958, pl. 74: 5). Jachtscène: beer (Oswald 1936/37, 1616) en hert (Oswald 1936/37, 1784). - Rond het midden van de 2de eeuw.

63 (Verzameling Kardux, K.51b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een bolletje. Hercules n.l. (Oswald 1936/37, 769). - Midden 2de eeuw.

64 (Verzameling Vandenbergh, nr. 8) Eierlijst (Stanfield-Simpson 1958, afb. 42: 4) en leeuw n.l. - Tweede helft 2de eeuw.

65 (Verzameling Walter, 3469) Versiering in vrije stijl. Twee boven elkaar geplaatste herten (Stanfield-Simpson 1958, pl. 163: 66; Oswald 1936/37, 1704). Waarschijnlijk voorpoten van een paard (Oswald 1936/37, 1894) en drieledig blad (Stanfield-Simpson 1958, pl. 160: 38). - Tweede helft 2de eeuw.

66 (Verzameling Kardux, K.25b) Fries ingedeeld in metopen door parelrij met S-vormige motieven (Stanfield-Simpson 1958, pl. 142: 29) en bladeren (Stanfield-Simpson 1958, pl. 142: 29). Klein figuurtje (Stanfield-Simpson 1958, pl. 144: 62). Zelfde versieringstechniek als Stanfield-Simpson 1958, pl. 142: 27; Vaes 1944/45, afb. 68. CETTVS van Martres-de-Veyre. - Tweede helft 2de eeuw.

67 (Verzameling Walter, 4008) Naakte krijger (Oswald 1936/37, 202; Stanfield-Simpson 1958, pl. 123: 38). - Tweede helft 2de eeuw.

68 (Verzameling Kardux, K.40b) Haas n.r. (Oswald 1936/37, 2061). - Tweede helft 2de eeuw.

69 (Verzameling Kardux, K.21b) Concentrische cirkels (Stanfield-Simpson 1958, pl. 140: 10, 13). Versieringsmotief (Stanfield-Simpson 1958, pl. 105: 16 en pl. 140: 13; Vaes-Mertens 1953, pl. V: 66). - Tweede helft 2de eeuw.

70 (Verzameling Pastorijs Elewijt) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een verdikte kwast. Fries ingedeeld in metopen door parelrij met zesledige rozetjes (Rogers 1974, C29; Stanfield-Simpson 1958, afb. 21: 10). Dubbel medaillon (Stanfield-Simpson 1958, pl. 80: 14) met *putti* (Oswald 1936/37, 404) en beer (Oswald 1936/37, 1633s). - Tweede helft 2de eeuw.

71 (Verzameling Walter, 4005) Vrije stijl versiering. Staande Mercurius (versleten stempel) (Stanfield-Simpson 1958, pl. 76: 33; pl. 154: 18, 19; pl. 159: 33; Oswald 1936/37, 532); blad (Stanfield-Simpson 1958, pl. 159: 33), vijfdelig

blad (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 3 en pl. 159: 26). Aan getorseerde staaf (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 35) een astragal (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 40). Van CINNAMVS. - Tweede helft 2de eeuw.

72 (Verzameling Kardux, K.14b) Fries ingedeeld in metopen door parelrij. Getorste bloesem (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 35). Mercurius (Oswald 1936/37, 533) en astragal (Stanfield-Simpson 1958, fig. 47: 40). Naakte man (Oswald 1936/37, 688) met onder gedraaide vrucht (Stanfield-Simpson 1958, fig. 44: 8). - Tweede helft 2de eeuw.

73 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje. Fries ingedeeld in metopen door parelrij. Festoen van dubbele geribde boog (Stanfield-Simpson 1958, pl. 58: 5) aan astragalen (Stanfield-Simpson 1958, pl. 135: 37) met vogel (Oswald 1936/37, 2197). Masker van Pan (Oswald 1936/37, 1214). Zelfde stijl als Stanfield-Simpson 1958, pl. 136: 49. - Tweede helft 2de eeuw.

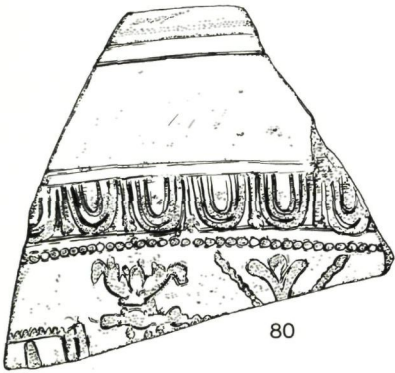
74 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje. Fries ingedeeld in metopen door parelrij. Blad (Stanfield-Simpson 1958, pl. 127: 27). - Tweede helft 2de eeuw.

75 (I.A.P., 89.EL.20.9) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje. Dubbelmedaillon (Stanfield-Simpson 1958, pl. 158: 22) en *putti* (Oswald 1936/37, 450; Stanfield-Simpson 1958, pl. 126: 12) of Victoria (Oswald 1936/37, 809; Stanfield-Simpson 1958, pl. 158: 22). Drieledig blad (Rogers 1974, G55; Stanfield-Simpson 1958, afb. 30: 4 en afb. 31: 9). Masker van Pan (Oswald 1936/37, 1214). Siermotief (Rogers 1974, O43) en astragalen (Rogers 1974, R58). - Tweede helft 2de eeuw.

76 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 5). Beer n.l. (Stanfield-Simpson 1958, pl. 163: 75). Zelfde stijl als Stanfield-Simpson 1958, pl. 163: 75. Van CINNAMVS. - Tweede helft 2de eeuw.

77 (Verzameling I.A.P., 89.EL.20.g.). Fries ingedeeld in metopen door parelrij met kleine ringen (Stanfield-Simpson 1958, pl. 159: 30, 31, 33). Geknielde man n.r. (Oswald 1936/37, 204). Van CINNAMVS. - Tweede helft 2de eeuw.

78 (Verzameling Verbist). Eierlijst met kern en twee omlopende staven, geribd tussenstaafje (Stanfield-Simpson 1958, afb. 47: 4). Fries ingedeeld in metopen door parelrij. Ruitvormig motief (Stanfield-Simpson 1958, afb. 31: 10; afb. 38: 10 en afb. 47: 15). Groot dubbel medaillon

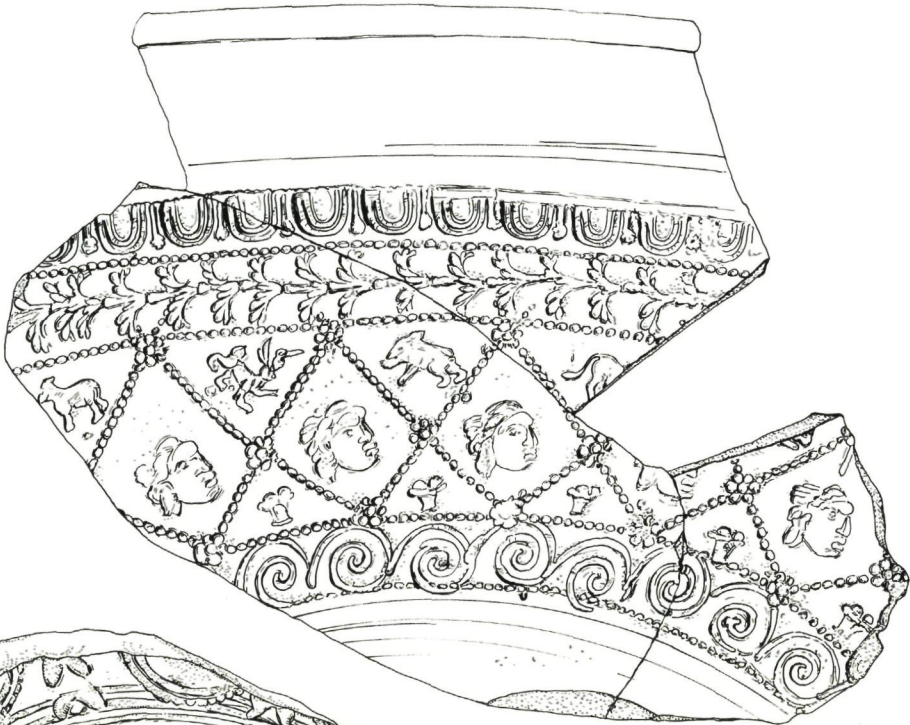


80

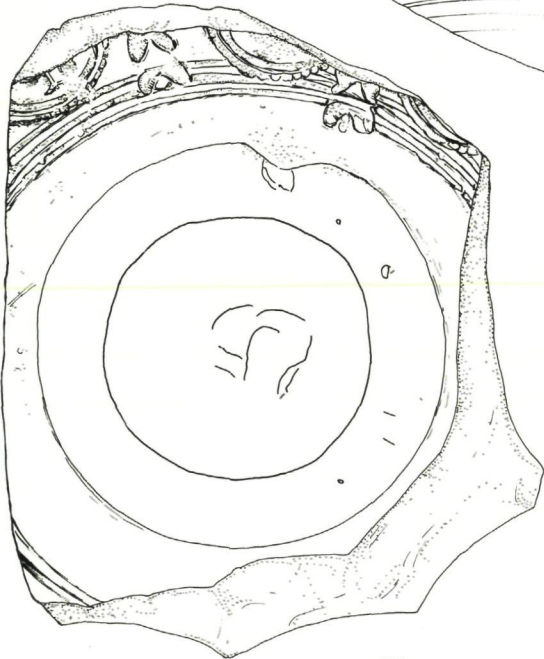


81

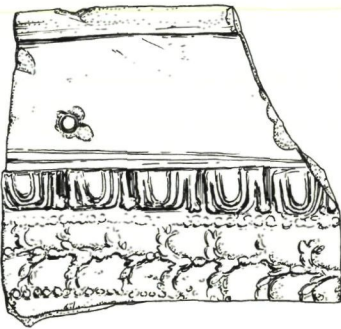
7 *Terra sigillata* van La Madeleine. Sch. 2:3.
Samian ware from La Madeleine. Scale 2:3.



82



83



82

(Stanfield-Simpson 1958, pl. 160: 35) met staande Venus (Oswald 1936/37, 33; Stanfield-Simpson 1958, pl. 160: 35) tussen twee bladeren (Stanfield-Simpson 1958, pl. 162: 62). Esculapius (Oswald 1936/37, 905; Stanfield-Simpson 1958, pl. 157: 8); korf met dolfijnen (Stanfield-Simpson 1958, pl. 158: 19). In dubbele boog een vogel n.l. (Oswald 1936/37, 2298); man n.l. (Stanfield-Simpson 1958, pl. 160: 46); Bacchus (Oswald 1936/37, 581). Van CINNAMVS. - Tweede helft 2de eeuw. Vandenbergh 1971, fig. III: 55. Niet afgebeeld.

79 (Verzameling Verbist) Van dezelfde vaas als voorgaande.

2.3 LA MADELEINE

80 (Verzameling Kardux, K.16b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. VII: A). Bladkelk (Ricken 1934, pl. VII: 25) en drieledig blad (Ricken 1934, pl. VII: 11). Vergelijk de stijl van de versiering met Holwerda 1923, afb. 72: 35. - Eerste helft 2de eeuw.

81 (Verzameling Walter, 4004) Fries ingedeeld in nissen door zuilen (Ricken 1934, pl. VII: 56) rustend op tweeledige bladeren (Ricken 1934, pl. VII: 15) en verbonden door arkaden (Ricken 1934, pl. IX: 15). Twee tegenover elkaar staande figuren (Ricken 1934, pl. IX: 15) en blad (Ricken

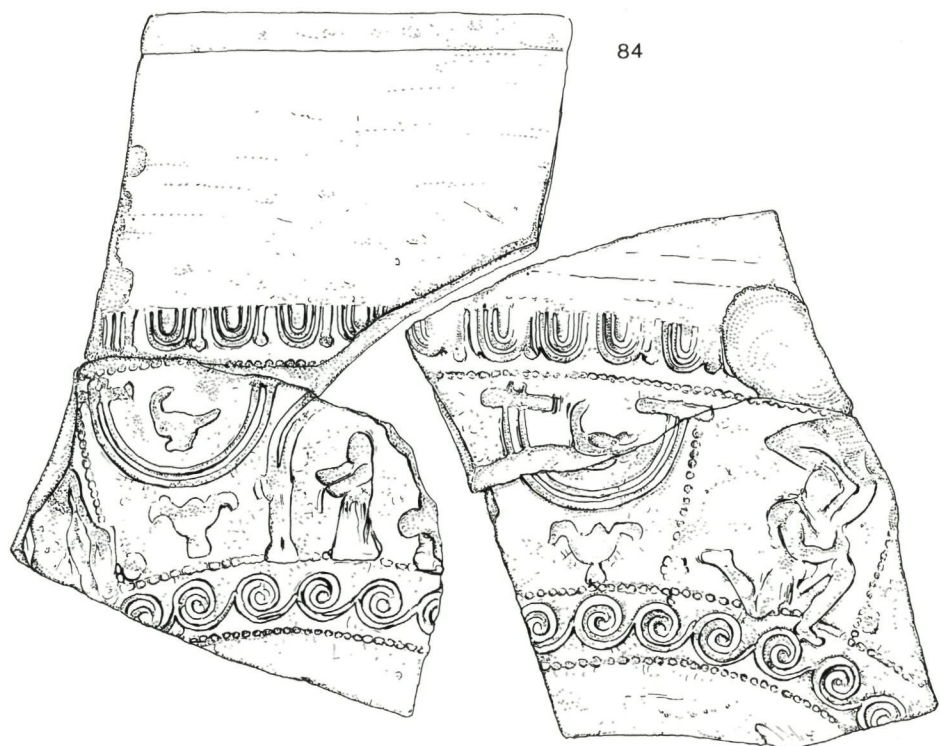
1934, pl. VII: 12). Twee vrouwen met kind (Ricken 1934, pl. IX: 15) en springende figuur (Ricken 1934, pl. IX: 15), leeuw (Ricken 1934, pl. VII: 107). Afsluitkrans van spiralen (Ricken 1934, pl. IX: 15; Müller 1968, pl. 11: 269). Dezelfde versiering (Ricken 1934, pl. IX: 15; Haalebos 1977, pl. 64: 533, 534 en Holwerda 1923, afb. 72: 27) waarschijnlijk uit dezelfde vorm. Vergelijk ook met Müller 1968, pl. 10: 233. Waar met Eierlijst C (stijl van VIRTUS). - Eerste helft 2de eeuw.

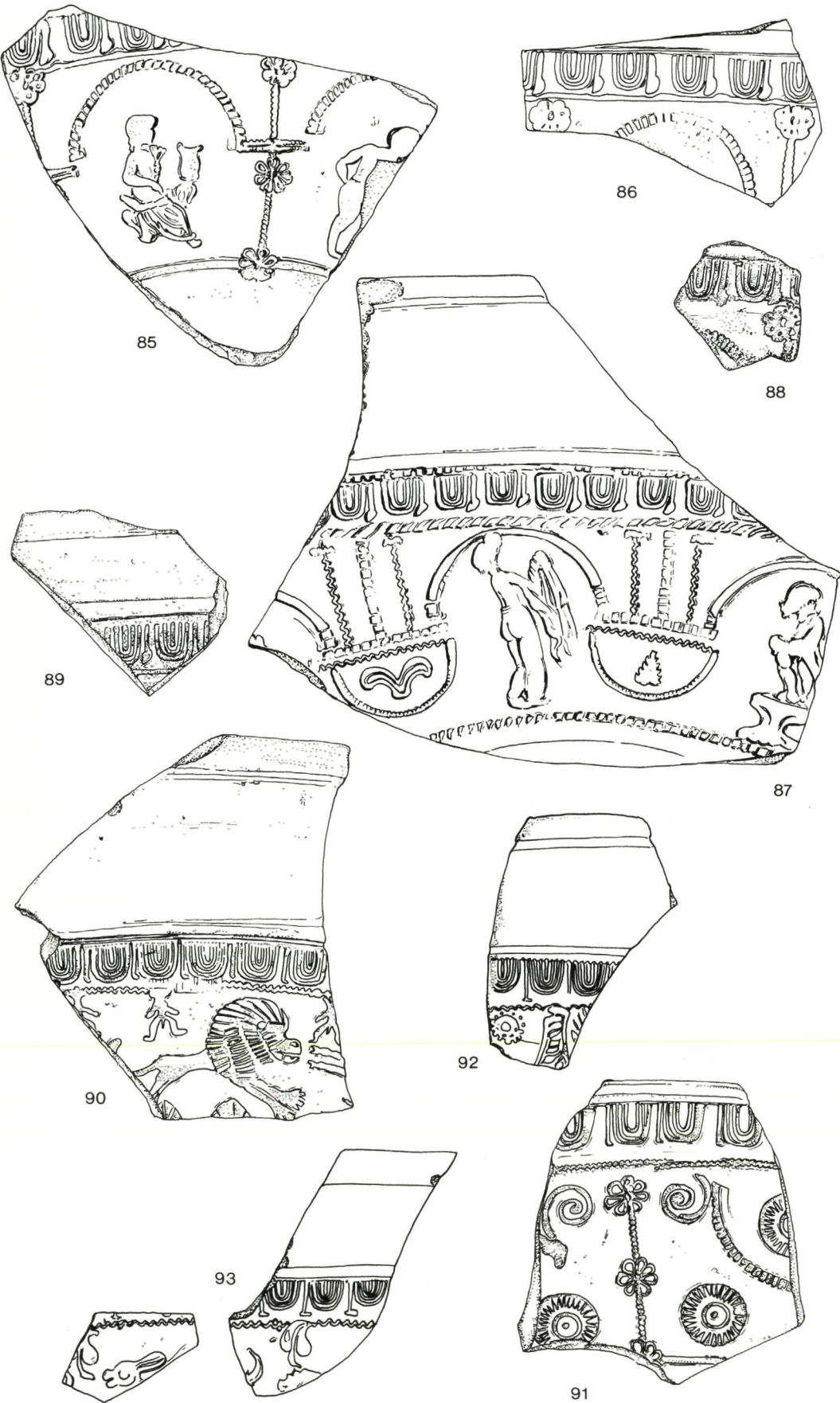
82 (Verzameling Kardux) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunende tussenstaafjes eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. VII: A). Versiering in zones ingedeeld. Krans van tweeledige bladeren (Ricken 1934, pl. XI: 9). Fries ingedeeld in ruiten door parelrij (Müller 1968, pl. 10: 242, 243) met rozetten (Ricken 1934, pl. VII: 1). Schaap (Ricken 1934, pl. VII: 109); vogel (Ricken 1934, pl. VII: 99); beer (Ricken 1934, pl. XI: 1); masker (Ricken 1934, pl. VII: 70) en vruchtenkorfjes (Ricken 1934, pl. VII: 22). Afsluitkrans van spiralen (Ricken 1934, pl. VII: 34; Müller 1968, pl. 9: 196). Waar met Eierlijst A. - Eerste helft 2de eeuw.

83 (Verzameling Walter) Fries ingedeeld in metopen door hartvormige bladeren (Ricken 1934, pl. VII: 13; Vanderhoeven 1974, pl. 13: 84). Dubbelmedaillon (Ricken 1934, pl. IX: 9). - Eerste helft 2de eeuw.

8 Terra sigillata van La Madeleine. Sch. 2:3.

Samian ware from La Madeleine. Scale 2:3.





9 *Terra sigillata van de Argonnen. Sch. 2:3.*
Samian ware from the Argonnes. Scale 2:3.

84 (Verzameling Vandenberg, nr. 18) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en rechts aanleunende tussenstaaf eindigend op een bolletje. Festoenen (Ricken 1934, pl. XI: 7; Müller 1968, pl. 10: 227) met vogel n.l. (Ricken 1934, pl. VII: 111; Müller 1968, pl. 11: 257, 271; Oswald 1936/37, 2301). Bloemmotief (Ricken 1934, pl. VII: 25 en pl. IX: 15). Dubbele boog rustend op zuiltjes (Ricken 1934, pl. VIII: 3; Müller 1968, pl. 12: 303). Onder de boog een staande vrouw n.l. (vgl. Ricken 1934, pl. IX: 15; Oswald 1936/37, 923B). Knielende krijger n.r. (Ricken 1934, pl. VIII: 7a; Oswald 1936/37, 224L). Deel van een Apollo (Oswald 1936/37, 77A). Friesafsluiting door spiralen (Ricken 1934, pl. IX: 1, 2; Müller 1968, pl. 10: 223, 227). - Eerste helft 2de eeuw.

2.4 ARGONNEN

85 (Verzameling Kardux) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Müller 1968, pl. 20: 578, 579; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188; Holwerda 1923, afb. 76: 4). Fries in metopen ingedeeld door parelrij met rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 11). Onder arkaden van geribde bogen (Holwerda 1923, afb. 76: 1) zittende figuur (Fölzer 1913, pl. 28: 348) en staande figuur (Fölzer 1913, pl. 28: 349). Waarschijnlijk uit dezelfde vorm als Holwerda 1923, afb. 76: 1, 2 en vergelijk met Fölzer 1913, pl. VII: 24 en Haalebos 1977, pl. 66: 573. Waar met eierlijst F. - Rond het midden van de 2de eeuw.

86 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Müller 1968, pl. 20: 578, 579; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188; Holwerda 1923, afb. 76: 4). Fries in metopen ingedeeld door parelrij met rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 11). Arkade van geribde boog (Holwerda 1923, afb. 76: 1). Waar met eierlijst F. - Rond het midden van de 2de eeuw.

87 (Verzameling Kardux, K.4b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Müller 1968, pl. 20: 578, 579; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188; Holwerda 1923, afb. 76: 4). Fries ingedeeld in festoenen en arkaden (Ricken 1934, pl. XII: 70; Holwerda 1923, afb. 76: 9, 12). Rechtstaande vrouw n.r. (Ricken 1934, pl. XII: 30; Haalebos 1977, pl. 44: 260); figuur n.l. (Müller 1968, pl. 19: 547; Holwerda 1923, afb. 76: 11) op een sokkel (Haalebos 1977, pl. 43: 245; Holwerda 1923, afb. 76: 11); tweeledig blad (Ricken 1934, pl. XII: 20; Holwerda 1923, afb. 76: 11) en driehoekig blad (Holwerda 1923, afb. 76: 12). Waar met eierlijst F. - Rond het midden van de 2de eeuw.

88 (Verzameling Vandenberg, LV/28.5.81) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Müller 1968, pl. 20: 578, 579; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188; Holwerda 1923, afb. 76: 4). Fries ingedeeld in metopen door parelrij en rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 11). Waar met eierlijst F. - Rond het midden van de 2de eeuw.

89 (Verzameling Claes, EL.51.123) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Müller 1968, pl. 20: 578, 579; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188; Holwerda 1923, afb. 76: 4). Waar met eierlijst F. - Rond het midden van de 2de eeuw.

90 (Verzameling Claes, EL.56.142) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaaf n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIII: 8). Versiering in vrije stijl. Siermotief (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. 10: D44; Holwerda 1923, afb. 81: 12, 21, 22) en leeuw n.r. Waar met eierlijst B. - Tweede helft 2de eeuw.

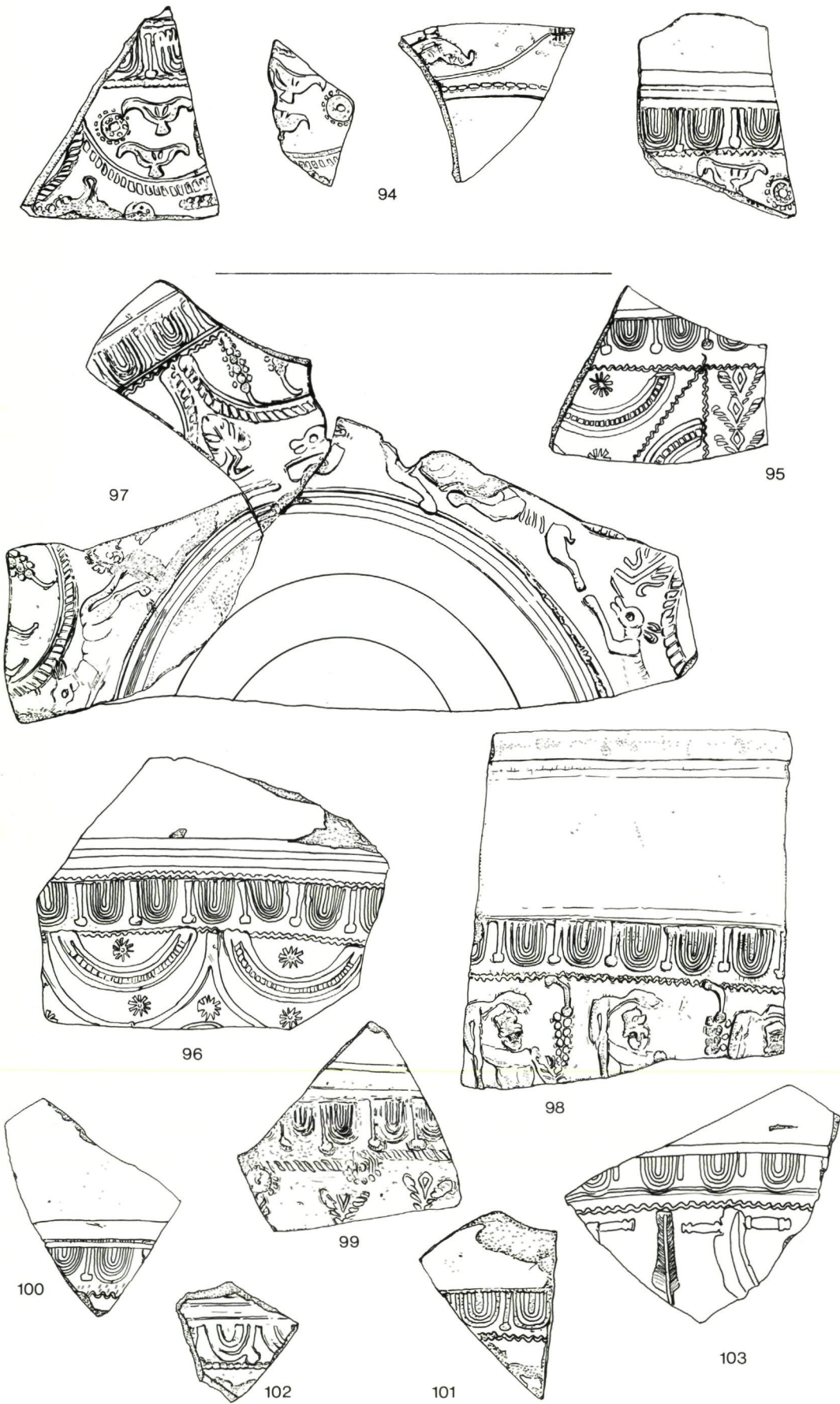
91 (Verzameling Claes, EL.50.120) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaaf n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIII: B). Fries ingedeeld in metopen door parelrij met zevenledige rozassen (Ricken 1934, pl. XII: 12; Müller 1968, pl. 20: 575); festoen (Ricken 1934, pl. XIII: 20) met spiraal (Ricken 1934, pl. XII: 8) en rozetten (Ricken 1934, pl. XIV: 3; Müller 1968, pl. 20: 575). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 20: 575; Holwerda 1923, afb. 76: 13 en waarschijnlijk van dezelfde kom als Vaes-Mertens 1953, pl. IX: 95. Waar met eierlijst B. - Tweede helft 2de eeuw.

92 (Verzameling Walter, 1952) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaaf n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIII: B). Festoen (Ricken 1934, pl. XII: 23) met rozetje (Ricken 1934, pl. XIII: 3). Waar met eierlijst B. - Tweede helft 2de eeuw.

93 (Verzameling Walter, 4002) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaaf n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIII: B). Hartvormig blad (Ricken 1934, pl. XIII: 6) en konijn n.l. (Ricken 1934, pl. XIII: 28). Waar met eierlijst B. - Tweede helft 2de eeuw.

94 (Verzameling Kardux) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaaf eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Fries met festoenen (Ricken 1934, pl. XIII: 20; Müller 1968, pl. 17: 449) en bladkelken (Ricken 1934, pl. XIII: 12; Müller 1968, pl. 18: 470) met rozetten (Ricken

10 *Terra sigillata van de Argonnen. Sch. 2:3.*
Samian ware from the Argonnes. Scale 2:3.



1934, pl. XIII: 3; Müller 1968, pl. 18: 487, 501). Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

95 (Verzameling Walter, 2731) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. St.-Andreaskruis met festoenen (Ricken 1934, pl. XIII: 20; Müller 1968, pl. 18: 470) en rozetje (Ricken 1934, pl. XIII: 1; Müller 1968, pl. 18: 470). Driedledige bladeren (Ricken 1934, pl. XIII: 8; Müller 1968, pl. 18: 487). Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

96 (Verzameling Walter, 4003) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Fries met bogen (Ricken 1934, pl. XIII: 2; Müller 1968, pl. 17: 463) en sterretjes (Ricken 1934, pl. XIII: 1). Zelfdestijl als Müller 1968, pl. 17: 463 en Haalebos 1977, pl. 44: 256. Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

97 (Verzameling Walter) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Fries van festoenen (Ricken 1934, pl. XIII: 20; Müller 1968, pl. 17: 443) gevuld met druiventrossen (Ricken 1934, pl. XIII: 14; Müller 1968, pl. 17: 443). Onderaan een blad (Ricken 1934, pl. XIII: 11), lopende haas (Ricken 1934, pl. XIII: 35) en hond (Ricken 1934, pl. XIII: 36). Afsluitkrans met rozetten (Ricken 1934, pl. XIII: 3). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 17: 443, 449; Haalebos 1977, pl. 44: 253 en Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. XXII: 114. Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

98 (Verzameling Claes, EL.51.123) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Mannelijke figuren (Ricken 1934, pl. XIII: 43; Müller 1968, pl. 18: 492) en druiventrossen (Ricken 1934, pl. XIII: 14; Müller 1968, pl. 17: 449). Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

99 (Verzameling Walter, E5/46) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Rozetten (Ricken 1934, pl. XIII: 3) en driedig blad (Ricken 1934, pl. XIII: 8). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 18: 479. Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

100 (Verzameling Walter, 4779) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven, links

aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

101 (Verzameling Kardux, K.33b) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XIII: A). Waar met Eierlijst A. - Rond het midden van de 2de eeuw.

102 (Verzameling Kardux, K.61b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, het tussenstaafje maakt deel uit van de buiten omlopende staaf (Ricken 1934, pl. XII: C). Waar met Eierlijst C. - Rond het midden van de 2de eeuw.

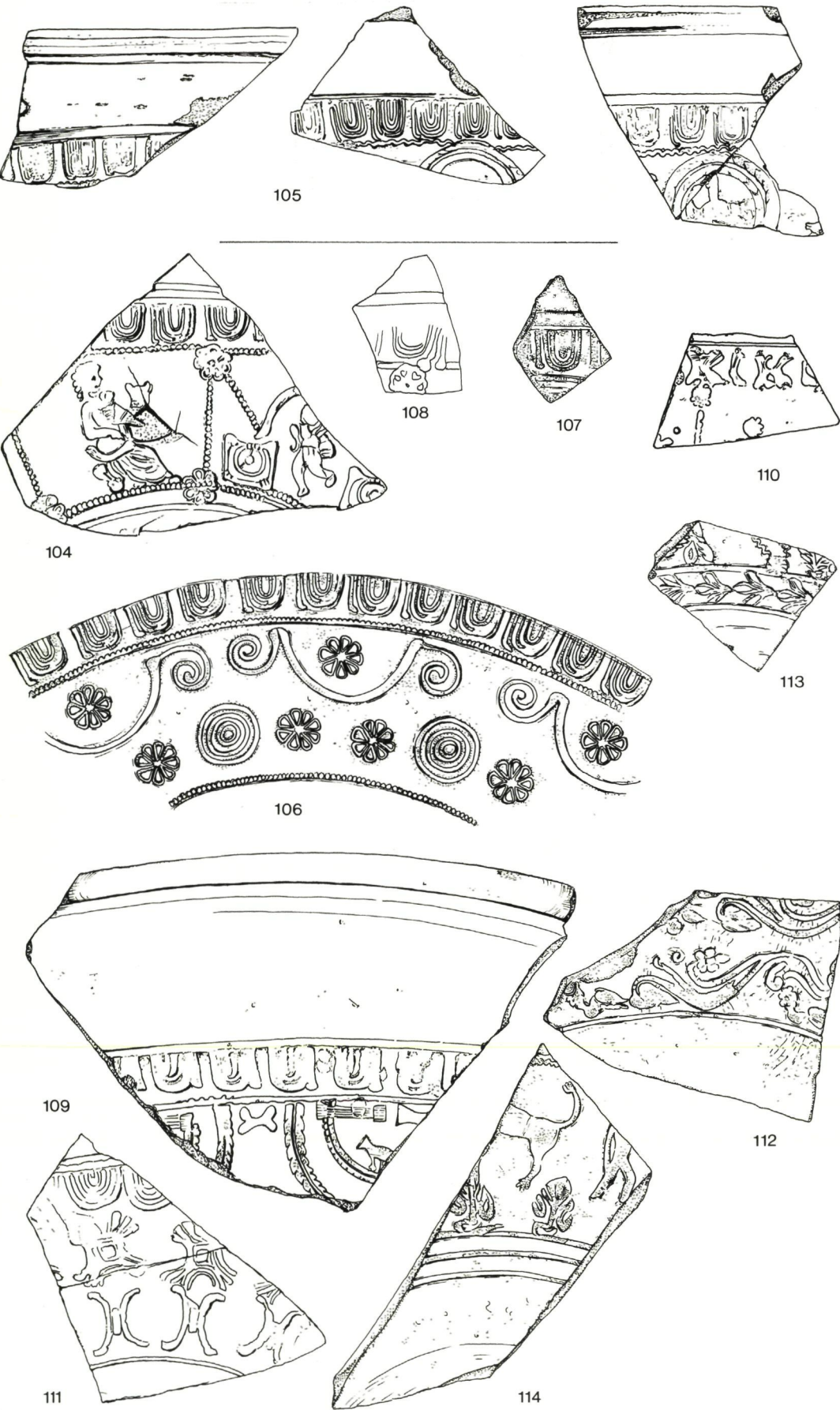
103 (Verzameling Walter, E4/929) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje (Ricken 1934, pl. XIII: 52). Festoenen (Ricken 1934, pl. XII: 26) hangend aan astragalen (Ricken 1934, pl. XII: 5) en spitsblad (Ricken 1934, pl. XII: 22). Zelfde stijl als Müller 1968, pl. 20: 558; Haalebos 1977, pl. 43: 242, 244 en Holwerda 1923, afb. 79: 37. Waar met Eierlijst D. - Tweede helft 2de eeuw.

104 (Verzameling Kardux, K.8b) Eierlijst zonder kern, drie omlopende staven en links aanleunend tussenstaafje n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIV: 2; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 186). Fries ingedeeld in metopen door parelrij met rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 11). In de eerste metoop zittende figuur (Fölzer 1913, pl. XXVIII: 348). Onder een arkade een figuur n.l. op twee vierkanten. Waar met Eierlijst E. - Tweede helft 2de eeuw.

105 (Verzameling Walter) Eierlijst zonder kern, drie omlopende staven en links aanleunend tussenstaafje n.r. omgebogen (Ricken 1934, pl. XIV: 2; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 186). Waar met Eierlijst E. - Tweede helft 2de eeuw.

106 (Verzameling Kardux) Eierlijst met kern en drie omlopende staven, rechts aanleunend omgebogen tussenstaafje (Ricken 1934, pl. XIV: 2; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 186). Versiering verdeeld in zones. Bovenzone met festoenen (Ricken 1934, pl. XIII: 23; Müller 1968, pl. 20: 575) met spiralen (Ricken 1934, pl. XII: 8) gevuld met een rozet (Ricken 1934, pl. XII: 53; Müller 1968, pl. 20: 575). Onderzone met concentrische cirkels (Ricken 1934, pl. XIII: 22; Müller 1968, pl. 19: 532; Schönberger-Simon 1966, pl. 4: 182). Waar met Eierlijst E. - Rond het midden van de 2de eeuw.

107 (Verzameling Kardux, K.26b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Fölzer 1913, pl. XXVII: 461). - Tweede helft 2de eeuw.



11 *Terra sigillata van de Argonnen. Sch. 2:3.*
Samian ware from the Argonnen. Scale 2:3.

108 (Verzameling Walter) Eierlijst slecht ingedrukt, kern met twee omlopende staven en rechts aanleunend tussenstaafje eindigend op een kwast (Ricken 1934, pl. XII: 53, 54; Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 190). Sterretje (Schönberger-Simon 1966, pl. 5: 188). - Tweede helft 2de eeuw.

109 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje (Fölzer 1913, pl. VII: 40. Fries van festoenen (Ricken 1934, pl. XII: 26 en pl. XIII: 20) hangend aan sokkels (Fölzer 1913, pl. VII: 53), sierelement (Fölzer 1913, pl. VII: 33 en pl. XXVIII: 450). Zelfde stijl als Holwerda 1923, afb. 79: 37. - Einde 2de eeuw.

110 (Verzameling Walter, 4007) Band van X-vormig motief (Holwerda 1923, afb. 77: 26 en vgl. met Ricken 1934, pl. XII: 64 en pl. XII: 50). - Einde 2de eeuw.

111. (I.A.P., 91.EL.8b) Eierlijst zonder kern en drie omlopende staven zonder tussenstaafje. Fries ingedeeld in twee zones. Kruisen (Ricken 1934, pl. XIII: 53, 54; Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. X:D39; Holwerda 1923, afb. 81: 27) en X-vormige motieven Raepsaet-Clausse 1977/78, D46; Holwerda 1923, afb. 81: 13, 23, 25). - Einde 2de eeuw.

112 (Verzameling Claes, EL.50.106) Rankenversiering (Ricken 1934, pl. XIII: 17; Haalebos 1977, pl. 44: 255; Vaes 1944/45, fig. 80). - Rond het midden van de 2de eeuw.

113 (Verzameling Walter, 4783) St.-Andreas-kruis met drieledig blad (Ricken 1934, pl. XIII: 8; Müller 1968, pl. 18: 479; Schönberger-Simon 1966, pl. 4: 179) en krans van drieledige bladeren (Ricken 1934, pl. XII: 66; Müller 1968, pl. 18: 476). - Rond het midden van de 2de eeuw.

114 (Verzameling Claes, EL.56.141) Vrije stijl; kleine figuur n.r. (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. VI: H17 en pl. XXIV: 128). Krans van bladeren (Ricken 1934, pl. XIII: 11; Müller 1968, pl. 18: 485). - Einde 2de eeuw.

115 (Verzameling Kardux, K.45b) Fries met festoenen (Ricken 1934, pl. XIII: 20) en blad (Ricken 1934, pl. XIII: 10). Gewei van een hert (Ricken 1934, pl. XIII: 27). Vergelijk de stijl met Müller 1968, pl. 17: 446, 449. - Rond het midden van de 2de eeuw.

116 (Verzameling Kardux, K.27b) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen met rozet (Ricken 1934, pl. XII: 11). Concentrische cirkels (Ricken 1934, pl. XII: 70; Müller 1968, pl. 17: 436). - Tweede helft 2de eeuw.

117 (Verzameling Walter) Fries ingedeeld in metopen door parelrij met rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 12). Staande figuur (Ricken 1934, pl. XIII: 54); siermotief (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. IX: P5 en pl. XXV: 131; Holwerda 1923, afb. 82: 33); festoen (Ricken 1934, pl. XIII: 54); afsluitkrans van rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 12). - Tweede helft 2de eeuw.

118 (Verzameling Kardux, K.52b) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen met rozetten (Ricken 1934, pl. XII: 11). Staande figuur n.r. - Tweede helft 2de eeuw.

119 (Verzameling Kardux) Hercules (Ricken 1934, pl. XIII: 39). - Tweede helft 2de eeuw.

120 (Verzameling Walter, 4011) Fries ingedeeld in metopen door zigzaglijnen. Arend (Müller 1968, pl. 19: 551; Ricken 1934, pl. XIII: 52), haas (Holwerda 1923, afb. 82: 18) en geit (Fölzer 1913, pl. XXVIII: 380). - Einde 2de eeuw.

121 (Verzameling Walter, 4009) Siermotief (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. XVI: 67; Holwerda 1923, afb. 81: 12, 22) en haan (Ricken 1934, pl. XII: 52). - Tweede helft 2de eeuw.

122 (Verzameling Kardux, K.35b) Versiering in vrije stijl. Blad (Ricken 1934, pl. XIII: 11; Fölzer 1913, pl. XXVIII: 406). - Einde 2de eeuw.

123 (Verzameling Kardux) Concentrische cirkels (Ricken 1934, pl. XIII: 22; Holwerda 1923, afb. 79: 4; Vaes 1944/45, afb. 55). Afsluitkrans van drieledige bladeren (Ricken 1934, pl. XIII: 7). - Einde 2de eeuw.

124 (Verzameling Vandenbergh, nr. 12) Fries-afsluiting door spiralen (Ricken 1934, pl. XIII: 54). - Einde 2de eeuw.

125 (Verzameling Vandenbergh, nr. 11) Waarschijnlijk krijger (Ricken 1934, pl. XIII: 43) en dubbel spiraal (Fölzer 1913, pl. VII: 4). - Einde 2de eeuw.

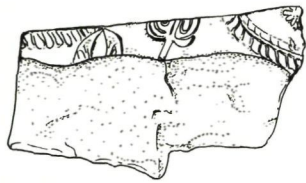
126 (I.A.P., 89.EL.14.a-b) Eierlijst met tussenstaaf eindigend op een kwast. Rozet (Ricken 1934, pl. XII: 12). - Einde 2de eeuw.

127 (Verzameling Vandenbergh, nr. 14) Eierlijst met kern, drie omlopende staven en links aanleunend tussenstaaf (Holwerda 1923, afb. 81: 1, 2, 7). - Einde 2de eeuw.

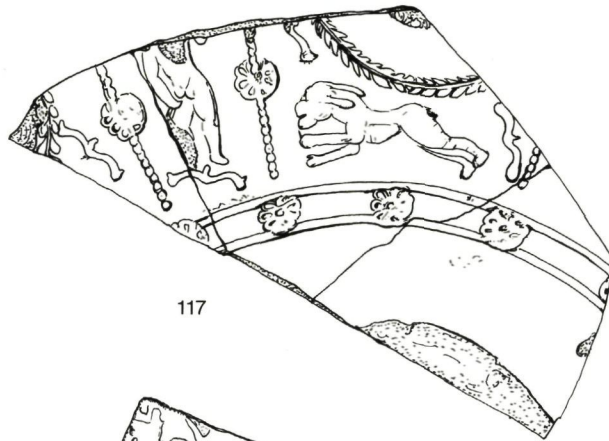
2.5 CHÉMERY-FAULQUEMONT

128 (Verzameling Walter, 3811) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje eindigend op een sterretje (Delort

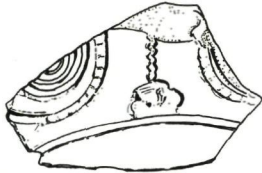
12 *Terra sigillata van de Argonnen. Sch. 2:3.*
Samian ware from the Argonnen. Scale 2:3.



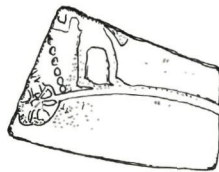
115



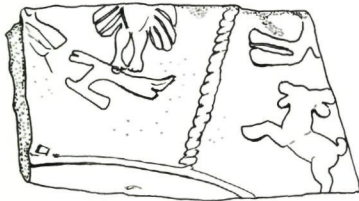
117



116



118



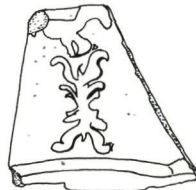
120



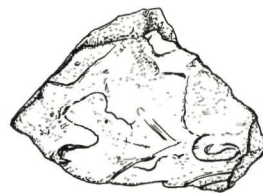
119



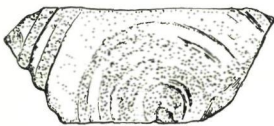
124



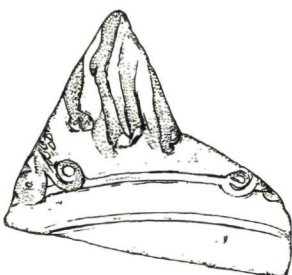
121



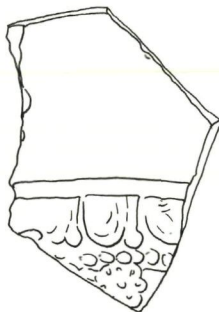
122



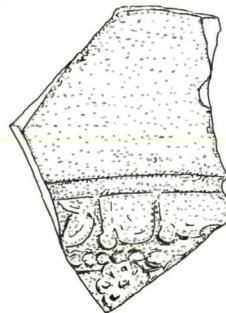
123



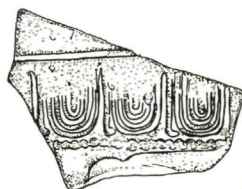
125



126



126



127

1953, pl. 6 en vv.; Fölzer 1913, pl. XXVII: 276; Müller 1968, pl. 16: 410). Rozetje (Fölzer 1913, pl. XXVI: 241). - Eerste helft 2de eeuw.

2.6 BLICKWEILER

129 (Verzameling Walter) Ornament (Knorr 1927, pl. 81: 76; Müller 1968, pl. 24: 638). - Eerste helft 2de eeuw.

130 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje uit parels gekoppeld aan een identiek waarvan het tussenstaafje glad is (Knorr 1927, pl. 82: 32). Versiering in vrije stijl. Jachtscène met hert (Knorr 1927, pl. 79: 1) en hond (Knorr 1927, pl. 79: 26). Boom (Knorr 1927, pl. 80: 26 of 28); blad met slurf (Knorr 1927, pl. 81: 62); rank met blad (Knorr 1927, pl. 80: 31 of 32) en spitsblad (Knorr 1927, pl. 80: 48; Delort 1953, pl. 14). - Eerste helft 2de eeuw.

2.7 HEILIGENBERG

131 (Verzameling Kardux, K.36b) Groot medaillon met lopende man n.r. (Knorr 1910, pl. VIII: 11 en pl. XIII: 1; Holwerda 1923, afb. 75: 26). Waarschijnlijk van JANVS. - Eerste helft 2de eeuw.

2.8 TRIER

132 (Verzameling Kardux, K.34b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje (Müller 1968, pl. 47: 1329; Oelmann 1914, pl. 8: 11; Holwerda 1923, afb. 84: 11-16). Leeuw n.l. (Fölzer 1913, pl. XXX: 585). - Einde 2de eeuw.

133 (Verzameling Kardux, K.38b) Eierlijst zonder kern en tussenstaafje, drie omlopende staven (Fölzer 1913, pl. XXXII: 956; Müller 1968, pl. 43: 1220). - Einde 2de eeuw.

134 (Verzameling Claes, EL.51.128) Eierlijst zonder kern en tussenstaafje, drie omlopende staven (Fölzer 1913, pl. XXXII: 956; Müller 1968, pl. 43: 1220); boompje (Fölzer 1913, pl. XXXI: 753). - Einde 2de eeuw.

135 (Verzameling Claes, EL.56.39) Eierlijst met kern en drie omlopende staven en tussenstaafje (Fölzer 1913, pl. XXXII: 951; Müller 1968, pl. 44 tot pl. 46; Haalebos 1977, pl. 54). - Einde 2de eeuw - begin 3de eeuw.

136 (Verzameling Claes, EL.56.140) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, rechts aanleunend tussenstaafje (Fölzer 1913, pl. XXXII:

935). Vrije stijl met geometrische motieven. Kleine getorserde concentrische cirkels (Fölzer 1913, pl. XXXI: 838) en dubbel medaillon (Fölzer 1913, pl. XXXI: 829). Afsluitkrans van tweeledige bladeren (Fölzer 1913, pl. XXX II: 904). - Einde 2de eeuw - begin 3de eeuw.

137 (I.A.P., 91.EL.8b) Eierlijst met kern en twee omlopende staven geribd links aanleunend tussenstaafje. - Einde 2de eeuw.

138 (Verzameling Vandenbergh, nr. 16) Eierlijst met kern, twee omlopende staven en rechts aanleunende tussenstaaf. Arkadenstijl met dubbele bogen (Fölzer 1913, pl. XXXI: 800) en onder een boog een leeuw n.l. (Fölzer 1913, pl. XXX: 595). Vgl. de versiering met Holwerda 1923, pl. L: 35, 33. - Einde 2de eeuw.

2.9 RHEINZABERN

139 (Verzameling Walter) Eierlijst met kern en twee omlopende staven, links aanleunend tussenstaafje (Ricken-Fischer 1963, E.25). Versiering in vrije stijl. Deel van een dubbel medaillon. Vogeltje n.r. (Ricken-Fischer 1963, T.259). Siermotief (Ricken-Fischer 1963, 0.160a; Karnitsch 1955, pl. 14: 5) en vrouw leunend op postament (Ricken-Fischer 1963, M.60b). Vergelijk de stijl met Karnitsch 1955, pl. 16: 3 en pl. 96: 3. - Laat-Antonijns.

2.10 OOST-GALLIË

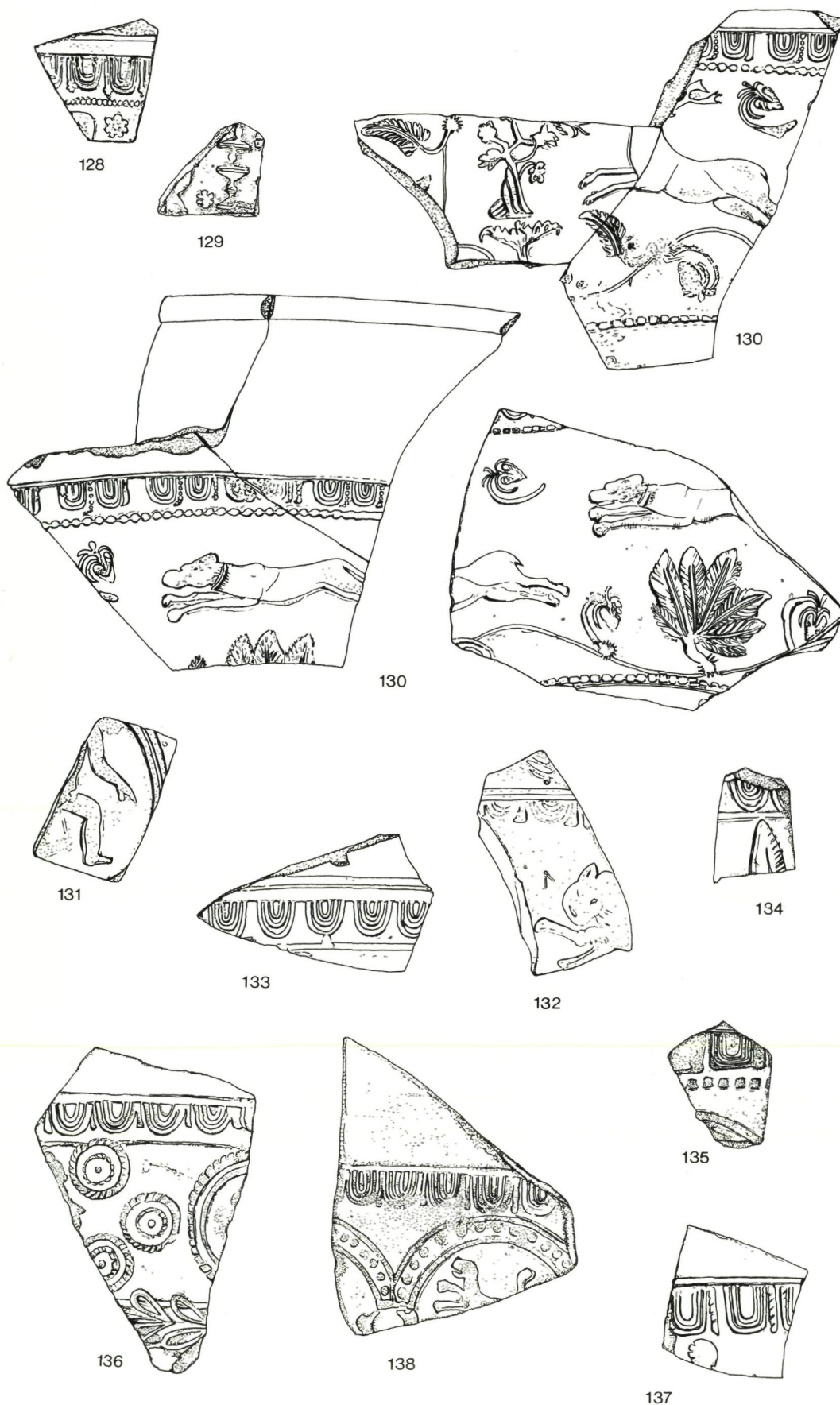
140 (I.A.P., 89.EL.14.e-f). Twee gladiatoren, zeer slecht relief. - Einde 2de - begin 3de eeuw.

141 (Verzameling Kardux, K.6b) Eierlijst met smalle kern en drie omlopende staven zonder tussenstaafje (Müller 1968, pl. 42: 1173). Everzwijn n.r. (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. VII: A15 en pl. XIV: 48) en haas n.l. (Raepsaet-Clausse 1977/78, pl. VIII: A47 en pl. XXII: 119). Argonnen of Trier. - Einde 2de eeuw.

3 Nabeschouwingen

Reeds meer dan een eeuw worden er te Elewijt archeologische overblijfselen gevonden. Diverse plaatselijke vorsers verrichten er opzoekingen, maar meer systematische opgravingen vonden er slechts in zeer beperkte mate plaats³. Onze kennis van deze Gallo-Romeinse *vici* is derhalve zeer beperkt. Vermits deze *vici* intussen reeds grotendeels is overbouwd, zal deze kennis van de occupatiegeschiedenis van Romeins

3 Mertens 1953, 21-62 (zie de bibliografie gegeven in voetnoot 1); Bogaert 1972; Van Impe en De Buyser 1990.



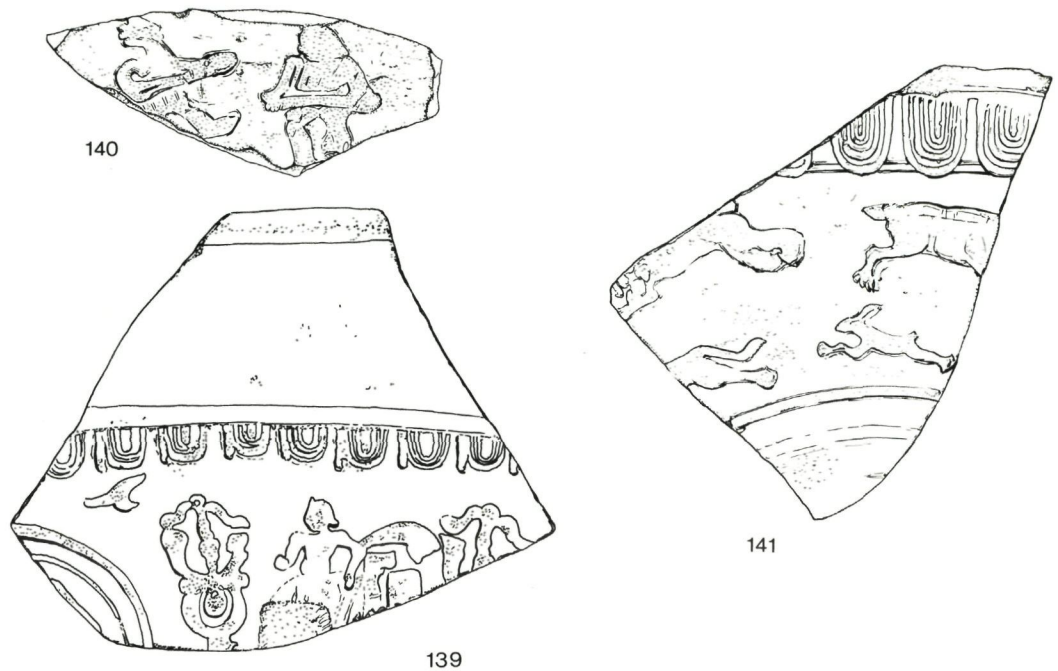
13 *Terra sigillata* van Chémery-Faulquemont (128), Blickweiler (129-130), Heiligenberg (131) en Trier (132-138). Sch. 2:3.

Samian ware from Chémery-Faulquemont (128), Blickweiler (129-130), Heiligenberg (131) and Trier (132-138). Scale 2:3.

14 *Terra sigillata van Rheinzabern (139) en Oost-Gallië (140-141).*

Sch. 2:3.

Samian ware from Rhein-zabern (139) and East Gaul (140-141). Scale 2:3.



Elewijt steeds slechts tot de grote lijnen beperkt blijven.

Deze grote lijnen kunnen reeds door de studie van de gevonden munten en van de *terra sigillata* geschetst worden, waarbij vooral het begin en het einde van de bewoning kunnen bepaald worden. De bij uitstek als luxe-vaatwerk benutte *terra sigillata* laat daarenboven toe verschillende perioden van bloei en verval te herkennen. Zij biedt tevens enig inzicht in de handelsbetrekkingen tussen de productiecentra in Zuid-, Midden- en Oost-Gallië en de afzetgebieden in Noord-Gallië.

De eerste ontledingën gebeurden reeds in 1953 en 1954⁴ en kunnen aan de hand van de nieuwe cijfers bevestigd of aangevuld worden. Tabel 1 biedt een overzicht van de verdeling naar herkomst van de tot nu toe ontdekte versierde *terra sigillata* in de *vicus* van Elewijt.

Bijna de helft (42,58 %) van al de gekende versierde *terra sigillata* komt uit Zuid-Gallië en dateert voornamelijk uit de tweede helft van de 1ste eeuw. De eerste import van versierde waar moet plaats gevonden hebben tijdens de regering van keizer Claudius (41-54). In de loop van de tweede helft van de 1ste eeuw en meer bepaald onder de regering van Vespasianus kende de toevoer een hoogtepunt die met een eerste grote uitbreiding van de *vicus* kan

overeenstemmen. De ateliers in Zuid-Gallië gevestigd, bezetten tijdens die 1ste eeuw duidelijk een monopoliepositie in de handel van *terra sigillata* en dit niet alleen in de handel met Elewijt. De ateliers van Midden-Gallië hebben hun producten in de 1ste eeuw niet kunnen afzetten in Noord-Gallië⁵; voor België zijn ons maar twee fragmenten van de vorm Drag. 29 in Tongeren⁶ gekend en een kop Drag. 27 in Braives⁷.

Producten uit de eindfase van de Zuid-gallische centra zijn daarentegen zo goed als niet vertegenwoordigd in Elewijt. Ook dit is geen alleenstaand verschijnsel, andere Romeinse *vici* in België vertonen hetzelfde beeld. Het lijkt erop dat de toevoer van versierde *sigillata* een sterke teruggang kende naarmate wij de 2de eeuw bereiken. Ook in het eerste kwart van de 2de eeuw, wanneer de eerste Midden-Gallische producten de Noord-Gallische *vici* bereiken, is de afzet zeer gering.

Na de sterk verminderde handel in versierde *terra sigillata* tussen de Domitiaanse tijd en het tweede kwart van de 2de eeuw, kende deze een sterke heropbloei. Globaal werd te Elewijt meer *sigillata* verhandeld tijdens de 2de eeuw dan in de 1ste eeuw. Dit verraadt een sterke uitbreiding van de nederzetting en hoogstwaarschijnlijk zal deze nieuwe bloeifase een grote invloed

⁴ Vaes & Mertens 1953; Mertens 1954, 1-17.

⁵ Piboule, Senechal & Vertet s.d.

⁶ de Schaetzen-Vanderhoeven 1953-54, 261 en pl. XVII: 25.

⁷ Vanderhoeven 1990, 111 en afb. 48: 20.

Tabel 1
Herkomst van de sigillata van Elewijt.
Origin of the sigillata from Elewijt

	EL.1	EL.2	Tot.	%
Zuid-Gallië	61	52	113	42,58
Midden-Gallië	27	27	54	20,53
Oost-Gallië	34	62	96	36,50
Totaal	122	141	263	99,61
El.1 geeft de cijfers van Vaes-Mertens 1953				
El.2 geeft de cijfers van deze studie				

gehad hebben op de economie van de ganse streek.

Het monopolie van één atelier of van één groep ateliers uit eenzelfde streek werd in de 2de eeuw evenwel duidelijk doorbroken door de stichting van een groter aantal ateliers in verschillende productiecentra op meerdere plaatsen in Midden- en Oost-Gallië. Dit had een sterke concurrentie tussen de verschillende centra tot gevolg en waarschijnlijk een zekere marktverdeling. Men merkt zeer goed een verdeling van de handel in *terra sigillata*-producten in Noord-Gallië en Germanië. De verdeling van de markt te Elewijt valt ten gunste van de Oost-Gallische fabrieken met de ateliers van de Argonnen als grootste leverancier (tabel 2).

Het lijkt er overigens op dat het oosten van het land, met de Maas als handelsweg, een groot afzetgebied geweest is voor de ateliers van de Argonnen en in minder mate voor deze van Midden-Gallië. De vondsten van Grobbendonk b.v. bevestigen de hypothese van een verdeling van de markten. De cijfers zijn b.v. heel anders voor Velzeke (zie tabel 3) en in Bavay zijn de producten van de Argonnen praktisch afwezig; zij vertegenwoordigen er slechts ongeveer 2 % van de markt ⁸.

Twee opmerkingen dienen nochtans gemaakt te worden in verband met deze beschouwingen over de handel van versierde *terra sigillata* naar de *vici* in België: de cijfers en de conclusies steunen natuurlijk op het tot heden gekend materiaal. Vondstomstandigheden kunnen in zekere mate de cijfers bepalen en de conclusies beïnvloeden. Er moet ook in acht genomen worden dat

bij de meeste *vici* slechts een heel klein deel van hun oppervlakte opgegraven of geprospecteerd is. Voor de meeste tasten wij in het duister voor wat betreft hun bouwgeschiedenis en hun ontwikkeling in de tijd en hun oppervlakte, zodat de cijfers slechts richtinggevend kunnen zijn in functie van de huidige stand van het onderzoek (of van de publikaties). Wij zijn nochtans van mening dat bijkomende informatie in de toekomst de grote lijnen die heden tot uiting komen, weinig zullen veranderen.

Bij de beoordeling van de handel van *terra sigillata* naar Elewijt hebben wij de stempels op onversierde *sigillata* buiten beschouwing gelaten. Het aantal gekende stempels op onversierde waar is niet groot en zij vertegenwoordigen maar een zeer klein deel van de toevoer van onversierde waar die zeer groot moet geweest zijn.

Als we nu aan de hand van de handel van *terra sigillata*, de versierde en onversierde, de ontwikkeling van de Romeinse *vicus* te Elewijt moeten beoordelen moeten wij teruggaan tot de laat augusteïsche-vroeg tiberische tijd. Enkele italo-gallische onversierde scherven, waaronder de rand van een bord Ha.1 van servies Ic gevonden tijdens de opgravingen van 1991 ⁹, getuigen van het bestaan van een bewoning, al dan niet met een militair karakter, in de vroeg-Romeinse tijd ¹⁰. Vanaf de regering van Claudius neemt het belang van de *vicus* toe. In de loop van de regering van Vespasianus moet zij een eerste bloeiperiode gekend

Tabel 2
Indeling naar herkomst van de Oost-Gallische versierde terra sigillata
Distribution of east gaulish decorated sigillata

	EL.1	EL.2	Tot.
Argonnen	15	45	60
La Madeleine	-	5	5
Blickweiler	2	2	4
Chémery-Faulquemont	-	1	1
Heiligenberg	-	1	1
Rheinzabern	4	1	5
Trier	2	6	8
Oost Gallië	10	2	12
IVde eeuw	1	-	1
Totaal	34	63	97

8 Persoonlijke mededeling van J.-Cl. Carmelez, conservator van de "Musée archéologique de Bavay".

9 Wij danken de Heer L. Van Impe (I.A.P.) voor de inlichtingen die hij ons ter beschikking stelde na het beëindigen van zijn opgravingen.

10 Vaes & Mertens 1953, 11; Mertens 1983a & b.

Tabel 3

Herkomst van de versierde terra sigillata van Elewijt in vergelijking met Grobbendonk, Tongeren en Velzeke.

Origin of the decorated terra sigillata from Elewijt in comparison with Grobbendonk, Tongres and Velzeke.

	Z.G.	M.G.	O.G.
Grobbendonk ¹¹	73,90	8,70	17,30
Tongeren ¹²	62	18,00	19,00
Velzeke ¹³	47	35	17,00
Elewijt	42,58	20,53	36,50

hebben. Een tweede bloeifase kan in de tweede helft van de 2de eeuw herkend worden. De gegevens uit de eerste helft van de 2de eeuw wijzen op een geringe import van versierde *terra sigillata*.

Er is maar één scherf ontdekt uit de 4de eeuw en dit verschijnsel is kenmerkend voor het verval van de *vicus* en van de handel vanuit de laatste actieve productiecentra in de Argonnen naar Elewijt. Recente waarnemingen tonen evenwel aan dat het eerste verval reeds met de germaanse invallen op het einde van de 2de of in het begin van de 3de eeuw een aanvang nam ¹⁴.

SUMMARY

Decorated Terra Sigillata from Elewijt 2 (Mun. of Zemst, Prov. of Brabant)

In 1953, F. Vaes and J. Mertens published an article concerning 122 decorated *terra sigillata* sherds from Elewijt, a Roman *vicus* nearby Malines. As the number of fragments discovered since then has significantly increased, it seems logical to publish a sequel to the afore mentioned article.

Half (42,58%) of all decorated *terra sigillata*, known to have been discovered in Elewijt, is of south gaulish origin. However, some older, plain forms do occur and might be related to an Augustean, military occupation of the site. The first import of decorated vessels must have taken place under the reign of emperor Claudius (41-54 AD). The supply of decorated wares grew considerably, especially under the reign of Vespasianus. This emphasizes a first

period of growth in the development of the *vicus*.

The south gaulish work-shops apparently held a monopoly in the trade of *terra sigillata* to the region of Belgium during the 1st century A.D. Thus far, three fragments of form Drag. 29, found in Tongeren, and one bowl of form Drag. 27, found in Braives, are the only central gaulish products of 1st century origin to be recorded in Belgium. Apparently, the central gaulish work-shops did not successfully dispose of their goods in northern Gaul. On the other hand, late products of south gaulish work-shops occur only in a very small number at Elewijt and this does not appear to be an isolated case. Other Roman *vici* in Belgium indicate a similar distribution of artefacts.

The supply of decorated *sigillata* decreased considerably from the Domitian period and the early 2nd century onwards. Products of the first quarter of this century, when the first central gaulish vessels reached the north gaulish *vici*, are almost absent. At the same time the monopoly enjoyed by a workshop, or a single group of work-shops operating in the same region, was broken up by the foundation and development of numerous work-shops in various regions. This resulted in a strong competition between the different production areas and probably in a certain market-partition. This is clearly shown by the increase in production centres which provided the bulk of decorated *terra sigillata* in Elewijt during the second half of the 2nd and the early 3rd century. A considerable revival of *sigillata* import is to be observed in the second half of the 2nd century, this revival which probably reflects a new extension of the settlement as well as a revival of the economy in the whole region.

East gaulish work-shops provided more products than central gaulish work-shops and among the east gaulish import, more than half is coming from the Argonnes area (cf. table 2). When comparing the origin of the decorated *terra sigillata* from Elewijt with the figures for Tongres, Grobbendonk and Velzeke (table 3), eastern Belgium (the Meuse area) seems to have been a major market for products from the Argonnes. Wares from the Argonnes are less well represented on sites in the more western (Scheldt-) area and are almost absent at Bavay.

11 Vanderhoeven 1985, 107.

12 de Schaetzen-Vanderhoeven 1953-54, 263.

13 Rogge 1976, 107.

14 Van Impe & De Buyser 1990.

When considering these figures, we have to keep in mind that they are based on very partial observations, since most *vici* have not been excavated extensively. We are however confident that the general picture would not vary very much.

When judging the *terra sigillata* products in relation to the development of the site, we have to start with some Italo-Gallic undecorated fragments, including the rim of a plate of type Haltern 1 (service Ic) found during the 1991 excavations. These late Augustan - early Tiberian wares have been

related to a possible military origin of the site. The *vicus* grew in importance from the reign of Claudius on and probably knew a first period of prosperity under Vespasian. A second flourishing period has to be located around the middle and during the second half of the 2nd century. Decay already started at the end of the 2nd or the beginning of the 3rd century, when the *vicus* faced the first germanic raids. As for most north Belgian sites, Elewijt was practically abandoned during the 4th century: only one late *terra sigillata* sherd is recorded thus far.

BIBLIOGRAFIE

- BOGAERT C. 1972: *De Gallo-Romeinse vicus te Elewijt (Brabant)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent.
- CLIST B. 1982: Occupation hallstattienne à Elewijt, Brabant, *Amphora* 29, 25-32.
- CLIST B. 1985: Le site d'habitat La Tène final d'Elewijt dans son contexte belge, *Amphora* 35, 1-40.
- DELORT E. 1953: *Vases ornés de la Moselle*, Nancy.
- DE SCHAETZEN PH. & VANDERHOEVEN M. 1954-54 : La terra sigillata à Tongres. I. La sigillata ornée de la collection Ph. de Schaetzen, *Bulletin de l'Institut archéologique liégeois* LXX (1953-1954), 1-284.
- DHEEDENE J. 1960: Nog eens over de paardenbeeldjes van Asse-Elewijt, *L'Antiquité Classique* 29 134-136.
- FÖLZER E. 1913: *Die Bilderschüsseln der ostgallischen Sigillata-Manufakturen*, Römische Keramik in Trier 1, Bonn.
- HAALEBOS J.K. 1977: *Zwammerdam. Nigrum pullum. Ein Auxiliarkastell am Niedergermanischen Limes*, Cingula III, Amsterdam.
- HOLWERDA J.H. 1923: *Arentsburg een Romeins vlootstation bij Voorburg*, Leiden.
- KARNITSCH P. 1955: *Die verzierte Sigillata von Lauriacum*, Forschungen in Lauriacum 3, Linz.
- KNORR R. 1905: *Die verzierten Terra-Sigillata-Gefäße von Cannstatt und Köngen-Grinario*, Stuttgart.
- KNORR R. 1907: *Die verzierten Terra-Sigillata-Gefäße von Rottweil*, Stuttgart.
- KNORR R. 1910: *Die verzierten Terra-Sigillata-Gefäße von Rottenburg Sumelocenna*, Stuttgart.
- KNORR R. 1912: *Südgallische Terra-Sigillata-Gefäße von Rottweil*, Stuttgart.
- KNORR R. 1912a: Die Terra-Sigillata-Gefäße von Aislingen, *Jahrb. d. Hist. Ver. Dillingen* 25, 1-77.
- KNORR R. 1919: *Töpfer und Fabriken verzierten Terra-Sigillata des ersten Jahrhunderts*, Stuttgart.
- KNORR R. 1927: *Die westpfälzischen Sigillata-Töpfereien von Blickweiler und Eschweilerhof*, Speier.
- KNORR R. 1952: *Terra-Sigillata-Gefäße des ersten Jahrhunderts mit Töpfernamen*, Stuttgart.
- MARY G.T. 1967: *Novaesium I. Die südgallische Terra Sigillata aus Neuss*, Limesforschungen 6, Berlin.
- MERTENS J. 1953: *De Romeinse Vicus te Elewijt. Verslag over de Opgravingen van 1947-53, Handelingen v. Kon. Kring voor Oudheid-kunde, Letteren en Kunst van Mechelen XLVII*, 21-62 (*Archaeologia Belgica* 19, Brussel, 1954).
- MERTENS J. 1954: Gallo-Romeins Sigillata vaatwerk te Elewijt, *Eigen Schoon en de Brabander* XXXVII, 1-2, 1-17.
- MERTENS J. 1983a: Elewijt, site augustéenne, *Bulletin van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis* 54-1, 69-81.
- MERTENS J. 1983b: The Military Origins of some Roman Settlements in Belgium. In:

- HARTLEY B. & WACHER J. (Ed.), *Rome and her Northern provinces. Papers presented to Sheppard Frere*, Oxford, 155-168.
- MÜLLER G. 1968: *Das Lagerdorf des Kastells Butzbach. Die reliefverzierte Terra-Sigillata*, Limesforschungen 5, Berlin.
- OELMANN F. 1914: *Die Keramik des Kastells Niederbieber*, Materialien zur römisch-germanischen Keramik 1, Frankfurt-am-Main.
- OSWALD F. 1936/37: *Index of Figure-Types on Terra Sigillata*, Liverpool.
- PIBOULE A., SENECHAL R. & VERTET H. s.d.: *Les potiers de Lezoux du premier siècle: Titos*, Recherches sur les ateliers de potiers de la Gaule centrale II, Avignon.
- RAEPSAET-CHARLIER M.-Th. & RAEPSAET G. 1975: Gallia Belgica et Germania Inferior. Vingt-cinq années de recherches historiques et archéologiques. In: TEMPORINI H. & HAASE W., *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II-4*, Berlin-New York, 1975, 3-299.
- RAEPSAET G. & CLAUSSE R. 1977/78: Terre sigillée décorée découverte à Vieux-Virton (Saint-Mard), *Le Pays Gaumais XXXVIII-XXXIX*, 25-105.
- RICKEN H. 1934: Die Bilderschüsseln der Kastele Saalburg und Zugmantel, *Saalburg Jahrbuch* 8, 130 vv.
- RICKEN H. & FISCHER Ch. 1963: *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern*, Materialien zur römisch-germanischen Keramik 7, Bonn.
- ROGERS G.B. 1974: *Poteries sigillées de la Gaule centrale. I. Les motifs non figurés*, XXVIIIe supplément à Gallia, Paris.
- ROGGE M. 1976 : Kataloog van de vondsten uit de Gallo-Romeinse nederzetting van Zottegem-Velzeke, *Oudheidkundige opgravingen en vondsten in Oost-Vlaanderen VII*, 73-186.
- SCHÖNBERGER H. & SIMON H.-G. 1966: *Novaesium II. Die mittelkaiserzeitliche Terra Sigillata von Neuss*, Limesforschungen 7, Berlin.
- STANFIELD J.A. & SIMPSON Gr. 1958: *Central Gaulish Potters*, London.
- VAES F. 1944/45: La poterie sigillée au Musée Archéologique de Charleroi, *Documents et Rapports de la Société Royale d'Archéologie et de Paléontologie de Charleroi XLV*, 17-64.
- VAES F. & MERTENS J. 1953 : *La céramique gallo-romaine en terre sigillée d'Elewijt (Belgique)*, Collection Latomus XIII, Berchem-Bruxelles.
- VANDENBERGHE ST. 1971: Bij de ontdekking van de 12de Gallo-Romeinse waterput te Elewijt (Brabant), *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen LXXV*, 1971, 37-48.
- VANDERHOEVEN M. 1974: *Terra Sigillata aus Mittel- und Ostgallien: Die reliefverzierten Gefässe*, Funde aus Asciburgium 2, Duisburg u. Rheinhausen.
- VANDERHOEVEN M. 1975: *Terra Sigillata aus Südgallien: Die reliefverzierten Gefässe I*, Funde aus Asciburgium 5, Duisburg.
- VANDERHOEVEN M. 1976: *Terra Sigillata aus Südgallien: Die reliefverzierten Gefässe II*, Funde aus Asciburgium 6, Duisburg.
- VANDERHOEVEN M. 1977: *De Terra Sigillata van Grobbendonk. Opgravingen 1971-1973*, Archaeologia Belgica 199, Brussel.
- VANDERHOEVEN M. 1978: *Terra Sigillata aus Südgallien: Die reliefverzierten Gefässe III*, Funde aus Asciburgium 7, Duisburg.
- VANDERHOEVEN M. 1985: De terra sigillata van Grobbendonk 3. Opgravingen 1983, *Archaeologia Belgica* n.r. I-1, 1985, 107-120.
- VANDERHOEVEN M. 1990 : La terre sigillée. In: BRULET R. *Braives gallo-romain. IV. La zone centre-ouest*, Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'Université catholique de Louvain LXXVII, 88-117.
- VAN IMPE L. & DE BUYSER F. 1990: Elewijt (Zemst, Bt): Romeinse vicus, *Archeologie*, 58-59, fig. 8-9.